
**BUDAPESTI
MUNKAGAZDASÁGTANI FÜZETEK**

BWP. 2005/3

**Felsőoktatási expanzió,
„diplomás munkanélküliség”
és a diplomák piaci értéke**

KERTESI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS

Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet
Munkapiaci Kutatások

Budapesti Corvinus Egyetem
Emberi Erőforrások Tanszék

Budapest, 2005.

**Felsőoktatási expanzió,
„diplomás munkanélküliség”
és a diplomák piaci értéke**

KERTESI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS

Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek

BWP. 2005/3

2005. április

Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek 2005/3
Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet
Munkapiaci Kutatások
Budapesti Corvinus Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék

Felsőoktatási expanzió, „diplomás munkanélküliség” és a diplomák piaci értéke

Szerzők: KERTESI GÁBOR, MTA Közgazdaságtudományi Intézet és Sulinova
Kht. E-mail: kertes@econ.core.hu
KÖLLŐ János, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, IZA (Bonn),
WDI (Ann Arbor). E-mail: kollo@econ.core.hu

A tanulmány „A főiskolát és egyetemet végzettek iránti kereslet Magyarországon a
rendszerátalakítás után” c. OFA/CXXVII-97 kutatás zárótanulmánya alapján készült.

ISSN 1785-3788
ISBN 963 9588 38 5

Kiadja az MTA Közgazdaságtudományi Intézet
a „Közösen a jövő munkahelyeiért” Alapítvány és a
Magyar Közgazdász Alapítvány támogatásával

Budapest, 2005.

**BUDAPEST WORKING PAPERS
ON THE LABOUR MARKET****BUDAPESTI
MUNKAGAZDASÁGTANI FÜZETEK**

BWP. 2000/1	Péter Galasi and Gyula Nagy	Are children being left behind in the transition in Hungary?
BWP 2000/2	Árpád Ábrahám and Gábor Kézdi	Long-run trends in earnings and employment in Hungary, 1972–1996
BWP 2000/3	Kőrösi Gábor	A vállalatok munkaerő-kereslete
BWP 2000/4	Kertesi Gábor	A cigány foglalkoztatás leépülése és szerkezeti átalakulása 1984 és 1994 között
BWP 2000/5	Fazekas Károly	A külföldi működőtőke-beáramlás hatása a munkaerőpiac regionális különbségeire Magyarországon
BWP 2000/6	Kertesi Gábor	Ingázás a falusi Magyarországon
BWP 2000/7	G. Kertesi–J. Köllő	Wage Inequality in East-Central Europe
BWP 2000/8	Károly Fazekas	The impact of foreign direct investment inflows on regional labour markets in Hungary
BWP 2000/9	Nagy Gyula	A munkanélküli-segélyezés Magyarországon a kilencvenes években

BWP 2001/1	János Köllő	The patterns of non-employment in Hungary's least developed regions
BWP 2001/2	Köllő János	A munkanélküli segélyrendszer 2000. évi szigorításának politikai támogatottsága
BWP 2001/3	Kertesi G. – Köllő J.	Ágazati bérkülönbségek Magyarországon
BWP 2001/4	Gábor Kertesi – János Köllő	Economic transformation and the revaluation of human capital – Hungary, 1986–1999
BWP 2001/5	Galasi P. – Nagy Gy.	Járadékjogosultság és elhelyezkedési esélyek
BWP 2001/6	Kertesi Gábor – Köllő János	A gazdasági átalakulás két szakasza és az emberi tőke átértékelődése Magyarországon
BWP 2001/7	Köllő János	A járadékos munkanélküliek álláskilátásai 1994 és 2001 tavaszán
BWP 2001/8	Galasi Péter–Nagy Gyula	A munkanélküli ellátás változásainak hatása a munkanélküliek segélyezésére és elhelyezkedésére
BWP 2001/9	Fazekas Károly	Az aktív korú állástalanok rendszeres szociális segélyezésével és közcélú foglalkoztatásával kapcsolatos önkormányzati tapasztalatok
BWP 2001/10	Júlia Varga	Earnings Expectations and Higher Education Enrolment Decisions in Hungary
BWP 2001/11	Köllő János	Meddig tart a rendszerváltás?

BWP 2002/1	Péter Galasi– Júlia Varga	Does Private and Cost-Priced Higher Education: Produce Poor Quality?
BWP 2002/2	Köllő János	Az ingázási költségek szerepe a regionális munkanélküli különbségek fenntartásában – Becslési kísérletek
BWP 2002/3	Gábor Kézdi	Two Phases of Labor Market Transition in Hungary: Inter-Sectoral Reallocation and Skill-Biased Technological Change
BWP 2002/4	Gábor Kőrösi	Labour Adjustment and Efficiency in Hungary
BWP 2002/5	Gábor Kertesi and János Köllő	Labour Demand with Heterogeneous Labour Inputs after the Transition in Hungary, 1992–1999
BWP 2002/6	Fazekas Károly	A tartós munkanélküliek rendszeres szociális segélyezése és önkormányzati közfoglalkoztatása Magyarországon, 2000-2001
BWP 2002/7	Zsombor Cseres- Gergely	Residential Mobility, Migration and Economic Incentives – the Case of Hungary in 1990–1999
BWP 2002/8	Kőrösi G.–Surányi É.	Munkahely-teremtés és -rombolás
BWP 2003/1	Ágnes Hárs	Channeled East-West labour migration in the frame of bilateral agreements
BWP 2003/2	Galasi Péter	Munkanélküliségi indikátorok és az állásnélküliek munkaerő-piaci kötődése
BWP 2003/3	Károly Fazekas	Effects of foreign direct investment on the performance of local labour markets – The case of Hungary
BWP 2003/4	Péter Galasi	Estimating wage equations for Hungarian higher-education graduates
BWP 2003/5	Péter Galasi	Job-training of Hungarian higher-education graduates
BWP 2003/6	Gábor Kertesi–János Köllő	The Employment Effects of Nearly Doubling the Minimum Wage – The Case of Hungary
BWP 2003/7	Nemes-Nagy József– Németh Nándor	A "hely" és a "fej". A regionális tagoltság tényezői az ezredforduló Magyarországon
BWP 2003/8	Júlia Varga	The Role of Labour Market Expectations and Admission Probabilities in Students' Application Decisions on Higher Education: the case of Hungary
BWP 2004/1	Gábor Kertesi	The Employment of the Roma – Evidence from Hungary
BWP 2004/2	Kézdi Gábor	Az aktív foglalkoztatáspolitikai programok hatásvizsgálatának módszertani kérdései
BWP 2004/3	Galasi Péter	Valóban leértékelődtek a felsőfokú diplomák? A munkahelyi követelmények változása és a felsőfokú végzettségű munkavállalók reallokációja Magyarországon 1994–2002
BWP 2004/4	Galasi Péter	Túlképzés, alulképzés és bérhozam a magyar munkaerőpiacon 1994–2002
BWP 2004/5	István R. Gábor	Capitalist firm vis-à-vis with trade union, versus producer co-operative. A peripatetic scholastic tale on the controversial relationship between institutional rationality/diversity and market self-regulation
BWP 2004/6	Bódis L.ajos – John Micklewright – Nagy Gyula	A munkanélküli ellátás indokoltasági feltételeinek érvényesítése: empirikus vizsgálat az elhelyezkedési készség ellenőrzésének hatásairól
BWP 2004/7	Kertesi G. – Kézdi G.	Általános iskolai szegregáció – okok és következmények
BWP 2005/1	Kertesi G. – Varga J.	Foglalkoztatottság és iskolázottság Magyarországon
BWP 2005/2	Köllő János	A nem foglalkoztatottak összetétele az ezredfordulón

A Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézetében működő Munkapiaci Kutatások valamint a Budapesti Corvinus Egyetem Emberi Erőforrások Tanszékének közös kiadványa. A kiadványsorozat angol nyelvű füzetei **"Budapest Working Papers on the Labour Market"** címmel jelennek meg.

A kötetek letölthetők az MTA Közgazdaságtudományi Intézet honlapjáról: <http://www.econ.core.hu>

BWP 2005/3

KERTESI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS

**FELSŐOKTATÁSI EXPANZIÓ, „DIPLOMÁS MUNKANÉLKÜLISÉG”
ÉS A DIPLOMÁK PIACI ÉRTÉKE**

Összefoglalás

A magyar felsőoktatásnak a kilencvenes években végbement hirtelen bővülése sokakban keltett aggodalmat: vajon az expansió nem vezet-e tömeges „túlképzéshez”, azaz, növekvő munkanélküliséghez a fiatal diplomások vagy az általuk kiszorított csoportok körében és/vagy a diplomához kapcsolódó kereseti előny süllyedéséhez? A tanulmány koréves vagy korcsoportos, illetve foglalkozási bontású adatok segítségével vizsgálja az esetleges túlképzés tüneteit 1995 és 2004 között. Az elemzés az Foglalkoztatási Hivatal bértarifa-felvételének és a KSH Munkaerőfelvételének koréves illetve foglalkozási szinten összekapcsolt adatbázisain nyugszik és a 2003 végéig (foglalkoztatás) illetve 2004 májusáig (bérek) terjedő időszakra vonatkozik. 2000-ig óriási mértékben nőtt az újonnan szerzett főiskolai és egyetemi diplomák piaci értéke, ezt követően azonban a növekedés lelassult, majd a pályakezdő diplomások kereseti előnye csökkent. Ugyanakkor az adatok nem igazolják sem a diplomás munkanélküliséggel, sem a kiszorítási hatásokkal kapcsolatos aggodalmakat.

BWP 2005/3

**THE EXPANSION OF HIGHER EDUCATION, HIGH-SKILLED UNEMPLOYMENT
AND THE RETURNS TO COLLEGE/UNIVERSITY DIPLOMA**

BY GÁBOR KERTESI–JÁNOS KÖLLŐ

Abstract

It is often argued that the expansion of higher education, which doubled the yearly flows of college and university graduates to the Hungarian labour market, is inevitably conducive to high unemployment among high-skilled youths and/or a dramatic fall in their returns to higher education. The paper looks at the evolution of employment, unemployment, and relative wages of graduates from higher education using data from the Labour Force Survey (1995–2003) and the Wage Survey (1992–2004). The analysis relates to age cohorts across and within occupations and also discusses the possible effects on older and less skilled workers. Young people's returns to higher education increased substantially in 1992–2000, and fell afterwards, especially in the enterprise sector. Workers with secondary school background lost jobs and experienced falling relative wages in those occupations, which were subject to huge inflows of university graduates. However, the employment ratios were rising, and unemployment was falling, among university graduates as well as the less educated workers 'ousted' by them. The results suggest that after a decade of skill-upgrading and excess demand for high-skilled youths the markets are now moving along more-or-less stable demand curves.

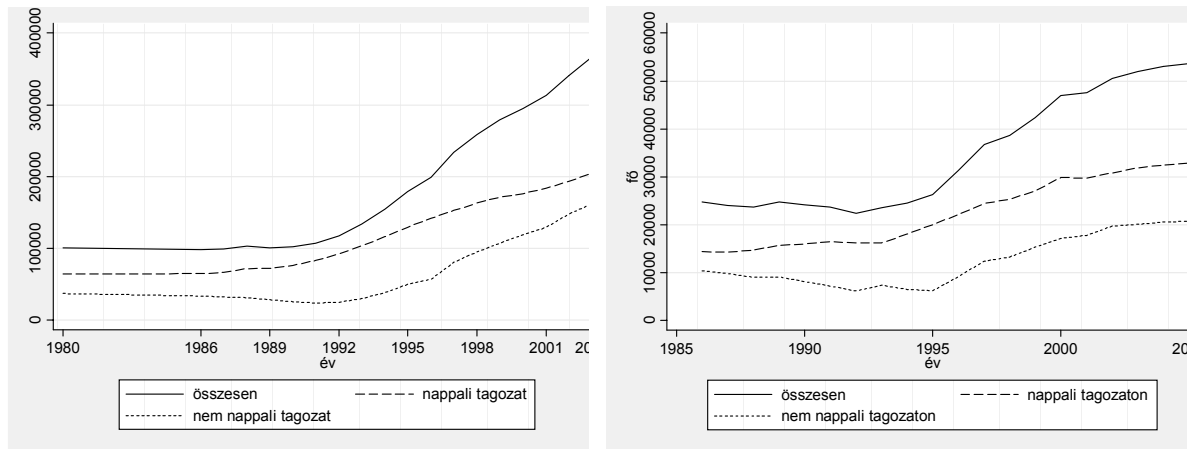
1. OKTATÁSI EXPANZIÓ ÉS A DIPLOMÁS MUNKAERŐPIAC

A rendszerváltást követően gyors expanzió ment végbe a magyar felsőoktatásban. A nappali tagozatos hallgatók létszáma 1986-tól, az esti, levelező és távképzésben részesülőké pedig 1992 óta növekszik. A főiskolai és egyetemi hallgatólétszám a rendszerváltás előtti 100,000 körüli szintről mára 350,000 fölé emelkedett. A frissen végzett diplomások száma 1995-ben indult növekedésnek, azóta a felsőoktatás éves kibocsátása hozzávetőlegesen megkétszereződött. Napjainkban több mint ötvenezer diplomás lép ki évente a főiskolákról és egyetemekről, több mint kétszer annyi, mint a rendszerváltás évében (*1. ábra*).¹

1. ábra

A hallgatói létszám (bal oldal) és a friss diplomások számának (jobb oldal) alakulása

A kibocsátásra vonatkozó 2004. és 2005. évi adatot az 1995-2003-as (nemlineáris) trendek alapján becsültük

A kínálati sokk mértékét összefoglalóan mutatja az *1. táblázat*. A politikai rendszerváltást megelőző és követő öt-öt évben nagyjából százhuszezer friss diplomás lépett a munkaerőpiacra, a rákövetkező öt évben már közel kétszázezer, 2000 óta pedig – becslésünk szerint – több mint kétszázötvenezer. A diplomások összlétszáma a rendszerváltás előtti szint másfélszeresére

¹ A kibocsátásnak az állománynál kisebb növekedése a képzési idő hosszabbodásából illetve a második diploma megszerzésének gyakoribbá válásából adódik.

nőtt, úgy, hogy a frissen végzettek az állománynak ma már majdnem az egyharmadát adják.

1. táblázat

A kínálati sokk mértéke

Időszak	A frissen végzett diplomások száma (ezer fő)	A diplomások összlétszáma (ezer fő)	A frissen végzettek aránya az összes diplomás %-ában
1986 – 1990	121	1988: 572 ^a	21.2
1991 – 1995	120	1993: 640 ^b	18.8
1996 – 2000	196	1998: 694 ^b	28.2
2001 – 2005 ^c	257	2003: 850 ^b	30.1

^a Forrás: 1987/88. évi KSH-jövedelemfelvétel.

^b Forrás: az adott évi KSH-munkaerőfelvétel őszi hulláma.

^c A végzett diplomások számára vonatkozó 2004. és 2005. évi adat becsült adat.

Több tanulmány (Kertesi – Köllő [1997], Kézdi – Köllő [1998], Kőrösi [1998], [2000], [2002], Kézdi [2004]) is rámutatott, hogy a rendszerváltás elején nagymértékben növekedett a diplomások kereseti előnye, és az oktatás egyéni költségeit figyelembe véve is jelentősen emelkedett a felsőfokú tanulmányok egyéni megtérülési rátája (Varga [1997]). Ez a diplomások iránti keresletnek a kínálatét meghaladó ütemű növekedésére utal. Kertesi és Köllő [2003] tanulmányunkban amellet hoztunk fel empirikus érveket, hogy e mögött a modern technológia és a korszerűsödött felsőoktatásban megszerzett szakismeretek komplementaritása áll.

Az idézett írások azonban – csakúgy mint Svejnar [1999] hasonló tendenciákat feltáró közép-kelet-európai áttekintése – a kilencvenes évek fejleményeit elemezték, azt az időszakot, amikor a felsőfokú szakismeretek iránt megnövekedett kereslet merev, vagy legalábbis viszonylag lassan növekvő kínálattal találkozott. Ma, tíz évvel azután, hogy az expanzió következményei a munkaerőpiacon is megjelentek, kellően hosszú időszak és elegendő adat áll rendelkezésre annak felmérésére, vajon a felsőoktatás kibővülése hosszabb távon nem vezetett-e „túlképzéshez”, azaz, a diplomák piaci értékének süllyedéséhez, valamint növekvő munkanélküliséghez a fiatal diplomások – vagy az általuk kiszorított idősebb diplomások és érettségizettek – körében.

A felsőfokon képzett munkaerő piacán – mivel a kínálat csak többéves késéssel képes reagálni a kereslet növekedésére – elvileg könnyen bekövetkezhet a Freeman [1976] nyomán pókháló-ciklusnak nevezett eseménysorozat, melyben a keresleti görbe eltolódását követően a bérek az egyensúlyi szint fölé emelkednek, nagy tömegeket csábítva az egyetemekre; majd négy-öt év elteltével, a hirtelen kínálatnövekedés hatására az egyensúlyi szint alá csökkennek, ami visszaveti a beiskolázást. A megint csak négy-öt éves késéssel bekövetkező kínálatcsökkenés hatására ismét magasra szöknek a bérek – és ez így tart mindaddig, amíg a piac rá nem talál a megnövekedett keresletnek megfelelő, új egyensúlyi pontra. (A konvergencia szükséges feltétele, hogy a kereslet rugalmasabb legyen a kínálatnál). Mint a bevezető jellegű tankönyvek, például Ehrenberg és Smith [2003: 355-357. old] is hangsúlyozzák, pókháló-ciklus csak naív várakozások esetén, zárt foglalkozási részpiacon alakul ki, nem szükségszerű következménye az oktatási expanciónak.

Noha a diplomák elértéktelenedéséről sok szó esik napjainkban² még a legfrissebb kutatási eredmények sem támasztják alá a beiskolázási adatok alapján olyannyira indokoltnak tűnő aggodalmakat. Az ezredfordulón elvégzett vizsgálatok Kelet-Közép Európa szerte az egyetemi végzettség – és általában az iskolázottság – további felértékelődéséről adtak számot. A klaszikus Mincer-féle regressziós becslés szerint *Romániában* az oktatás megtérülési rátája (mely 1985-89-ben még csupán 0.034 volt) 1997 és 2000 között 0.069-ről 0.085-re emelkedett. (Andren – Earle – Sapatoru [2004] 23. old.)³. *Csehországban* az egyetemi végzettségűeknek az érettségizettekhez viszonyított bérelőnye 1998 és 2002 között 0.409 logaritmus pontról 0.482-re emelkedett. (Jurajda [2004], az adatok a versenyszféra 10 fősnél nagyobb vállalataira vonatkoznak).⁴ *Magyarországon* az oktatás megtérülési rátája 1998-2004-ben a nőknél 0.106-ról 0.130-ra, a férfiaknál 0.118-ról 0.139-re emelkedett, a diplomások (log) bérelőnye a nőknél 0.363-ról 0.594-re, a fér-

² hazai vonatkozásban lásd különösen Polónyi és Timár [2002] könyvét és annak sajtóbeli visszhangját.

³ A Mincer-féle alapegyenletben $(\ln w = b_0 + b_1 S + b_2 X + b_3 X^2)$, ahol S az iskolában, X pedig a munkában töltött éveket jelzi) a b_1 paraméter méri az oktatás megtérülési rátáját végtelen időhorizont, zérus közvetlen oktatási költség és időben stabil tapasztalat-kereseti profil esetén.

⁴ Utóbbi évben egy iskolaév hozama a Mincer-féle alapegyenlettel becsülve 0.089 volt a nőknél és 0.111 a férfiaknál, ami nagyjából megfelelhet a román értéknek, fogyelembé véve, hogy a cseh vizsgálatban figyelmen kívül hagyott költségvetési szektorban általában kisebbek a bérkülönbségek.

fiaknál 0.550-ről 0.715-re nőtt a bértarifa-felvételek adataival becsült Mincer-féle alapegyenletek szerint.

Galasi [2004a], [2004b] két tanulmányban is kutatta a diplomák esetleges elértéktelenedésének jeleit. Az egyik lehetséges tünet, hogy az egyetemi végzettségűek fokozódó mértékben kényszerülnek érettségivel is betölthető munkakörök elfogadására. Megállapítása szerint 2002-ig nem mutatható ki ilyen irányú elmozdulás, ellenkezőleg, a diplomásoknak évről-évre nagyobb része dolgozott „felsőfokú foglalkozásban”, olyanban, ahol a munkáltatók magas bérprémiummal jutalmazták a főiskolai vagy egyetemi végzettséget. (Galasi [2004b]). Eközben megduplázódott azoknak a foglalkozásoknak a száma, ahol az egyetemi végzettséghez kapcsolódó bérelőny meghaladta a „diplomás foglalkozás” minősítéshez szükséges küszöbértéket (a konkrét vizsgálatban a 44 százalékot).⁵

A diploma leértékelődésének egy másik lehetséges tünetét elemezte Galasi [2004a] tanulmánya, mely az iskolázottság kereseti hozamát aszerint vizsgálta, hogy az egyén a foglalkozásának éppen megfelelő, avagy annál magasabb illetve alacsonyabb iskolázottsággal rendelkezik-e. Az egyes foglalkozások betöltéséhez szükséges iskolázottsági szintet a benne dolgozók modális iskolázottsága mérte, az ennél többet végzett egyének minősültek „túlképzettnek”, és az általuk elvégzett osztályoknak a szükséges szint feletti többlete „többletosztálynak”. (A túlképzettek aránya 1994 és 2002 között tízről húsz százalékra nőtt, miközben az alulképzetteké egyharmadról egyötödre csökkent.) Figyelemre méltó eredmény, hogy 1995–2001-ben a piac a többletosztályokat, ha árnyalatnyival is, de *többre értékelte* mint a foglalkozás betöltéséhez szükséges iskolázottságot, és csupán 2002-ben billent helyre a sorrend, amikor egy „szükséges” iskolai osztály 0.108-del, egy többletosztály viszont már „csak” 0.094-del emelte az egyének keresetének logaritmusát. A többletosztályokhoz kapcsolódó kereseti hozam azonban 1999 után abszolút értékben csökkenésnek indult, miután 1994-1998-ban nagyjá-

⁵ Az újabb és újabb foglalkozások belépése e körbe azzal a következménnyel járt, hogy (1998 után) csökkent a „felsőfokú foglalkozásokban” dolgozó átlagegyén bérprémiuma, ez azonban *nem* áll ellentmondásban azzal, hogy a felsőfokú képzettségűeknek az érettségizettekhez viszonyított bérelőnye ebben az időszakban összességében jelentősen növekedett. Egyrészt a teljes bérelőny függ a diplomásoknak az egyes foglalkozásokon *belüli* kereseti többletétől, másrészt a „diplomás foglalkozások” köre minden bizonnyal olyanokkal bővült, amelyekben a többlet éppen a vizsgált periódusban lépte át (valószínűleg nem sokkal) a 44 százalékos hozamküszöböt.

ból megduplázódott, ami – a „szükségesnél” képzettebbek számának szaporodásával együtt – a diplomák piaci értékét rontó túlképzés első, halvány jeleként is értelmezhető. Tanulmányunk meg fogja erősíteni, hogy 2003–2004-ben néhány további, hasonló következtetés levonására indító változás figyelhető meg.

Mielőtt azonban az új diplomák értékének változásáról beszélnénk, célszerű tisztázni, hogy milyen *szintet* ért el az egyetemi végzettség piaci értéke Magyarországon. Nem teljes körű, de megbízható és pontos összehasonlításra nyílik mód Brunello, Comi és Lucifora [2000] valamint Jurajda [2004] adatainak felhasználásával. Brunello és szerzőtársai tíz EU-országra számították ki a felső- és középfokú végzettségű 45–51 éves férfiak közötti logaritmikus órakereset-különbséget. A mért értékek 0.28 (Olaszország) és 0.57 (Portugália) között szóródtak. A magyar oktatási rendszerhez hasonlóval rendelkező Ausztriában 0.37, Németországban 0.41 értéket mértek. A cseh versenyszférában a keresetkülönbség lényegesen nagyobb, 0.6 volt 2002-ben, Magyarországon pedig 2004-ben 0.64 a költségvetési szektorban és 0.87 a versenyszférában. Összességében, feltételezve, hogy a költségvetési szektorban dolgozók között minimálisak a ledolgozott órák tekintetében mutatkozó különbségek, a logaritmikus órabérekülönbséget 0.71 szintűnek becsülhetjük a magyar gazdaság egészében. Ez azt jelenti, hogy míg egy középkorú osztrák diplomás férfi 45%-kal keres többet középiskolát végzett társánál ($e^{0.37}=1.45$), Magyarországon a diplomás bérelőnye 103%, az osztrák értéknek jóval több mint kétszerese!

Felmerülhet, hogy a magyar diplomások különlegesen magas keresete merő látszat abban az értelemben, hogy – éppen a felsőoktatás évtizedeken át tartó korlátozása miatt – a felsőfokon képzettek aránylagosan, a magyar átlaghoz képest több emberi tőkével rendelkeznek, mint mondjuk a francia diplomások a francia átlaghoz képest. Mivel az egyetemekre kevesen kerültek be – és nem véletlenszerűen, hanem nagyjából a tehetségük és szorgalmuk szerint – az így képződött szűk elit átlagos tagja különlegesen jó képességekkel rendelkezik, esetleg még akkor is, ha ehhez maguk a felsőfokú tanulmányok keveset tettek hozzá. A képességek szerinti szelekció, azonosnak feltételezve a képzés színvonalát, és feltéve, hogy a munkáltatók azonosan értékelik az emberi tőke egy-egy egységét, magasabb diplomás béreket implikál olyan országokban, ahol viszonylag kevés a diplomás.

Az OECD 20 országra és a 16–64 év közötti populációra kiterjedő Nemzetközi Felnőtt Írásbeliség-vizsgálata (IALS) – mely kutatásban Magyarország

is részt vett 1998-ban – alkalmas mutatókat szolgáltat arra nézve, hogy egy ország népessége, az életben valóban hasznosítható tudás tekintetében milyen szintű képességekkel rendelkeznek. Az Írásbeliség-vizsgálat alapvetően a szövegértési jártasságok mérését tűzte ki célul, a tesztekben három különböző szövegtípust tartalmazó feladatok szerepeltek: prózai szövegek, egyszerű dokumentumok és kvantitatív típusú szövegek.

A 2. táblázat a különböző iskolafokon végzettek átlagos pontszámát a teljes IALS-minta iskolázottság-specifikus átlagaihoz hasonlítja a résztvevő volt szocialista országokban. A diplomások különlegesen jó képességeire utalna, ha a relatív teljesítményük sokkal jobb lenne, mint a középfokon vagy alsófokon végzetteké.

2. táblázat

A különböző iskolázottságú válaszolók teljesítménye a Nemzetközi Írásbeliség-vizsgálatban a felvétel teljes mintájának iskolázottság-specifikus átlagaihoz viszonyítva

	Általános iskola	Középiskola ^a	Főiskola, egyetem
Csehország	110.4	106.1	103.5
Magyarország	90.7	92.3	92.9
Lengyelország	86.1	90.1	90.5
Szlovénia	79.8	87.8	93.3

Forrás: Literacy in the Information Age, Statistics Canada.

^a Szakmunkásképzővel együtt

A diplomás válaszadók Szlovéniában valóban sokkal jobb teljesítményt nyújtottak mint a középfokon és különösen az alsó fokon végzettek. Lengyelországban a diplomások és középiskolát végzettek egymáshoz hasonlóan, az általános iskolát végzetteknél valamivel jobban szerepeltek. Magyarországon igen kicsik az iskolázottság szerinti különbségek: a diplomások nem nyújtottak jobb teljesítményt más országok diplomásaihoz viszonyítva, mint a középiskolát végzettek más országok középiskolát végzettjeihez képest, és csak árnyalatnyival szerepeltek jobban – relatív értelemben – mint

az általánost vagy azt sem végzettek. Csehországban a relatív teljesítmény csökkent az iskolázottsággal.

Azt állíthatjuk tehát, hogy a magyar diplomások nem rendelkeznek különlegesen jó képességekkel a szónak az IALS vizsgálatban használt értelmében, annak ellenére sem, hogy a diplomások aránya a magyar részmintában lényegesen alacsonyabb mint a minta egészében (14% a 25%-kal szemben). Még rosszabb lenne a helyzet, ha a szakmunkásképzőt végzettek a maguk helyén, a középiskolát (upper secondary education) nem végzettek között szerepeltek volna, ekkor a diplomások és az érettségizettek között még kisebb különbség mutatkozna, mint a 2. táblázatban.

Azt, hogy a magyar diplomások különlegesen magas relatív béreit nehéz lenne a kiemelkedő relatív képességeikkel magyarázni, alátámasztja az emberi tőke hozamának becslésével foglalkozó tanulmányok egy újabb generációja is, amely szintén az IALS adataira támaszkodik. Az elért pontszámot és az iskolai végzettséget együttesen szerepeltető modellek (OECD [2002], Danny, Harmon és O'Sullivan [2004], Carbonaro [2002]) közös eredménye, hogy a rendszerváltó országokban, Magyarországon is, az iskolázottság a mért képességeket adottnak véve is rendkívül erős befolyást gyakorol a keresetekre. (Különösen lásd Carbonaro [2002], 21-22. oldal).

2. FIATAL DIPLOMÁSOK – MUNKANÉLKÜLISÉG ÉS BÉREK

A diplomák esetleges értékvesztésének legnyilvánvalóbb és társadalmilag legsúlyosabb tünetét az egyetemekről kikerülők elhelyezkedési nehézségei jelentenék. A pályakezdők munkaerőpiaci helyzetének alakulása nehezen követhető nyomon, egyrészt mert a felsőfokú tanulmányok, a munka és az inaktivitás határai elmosódtak (és a naptári időben előrehaladva egyre inkább azzá válnak, mint Róbert [2002] tanulmánya bizonyítja), másrészt, mert az egyetlen elvileg használható forrás, a KSH Munkaerőfelvétele túlságosan kis méretű az időbeni változások aprólékos tanulmányozásához. Egy-egy negyedéves mintában korévenként 100-150 megfigyelés áll rendelkezésre a diplomásokról, akiknek mindössze 1-2 százaléka (1-3 fő) munkanélküli – ez értelemszerűen rendkívül bizonytalanná teszi a mérést. A munkanélküli regiszter adatai még kevésbé alkalmasak a pályakezdő diplomások helyzetének megítélésére. Míg a nem foglalkoztatott, de fizetett munkát akaró, álta-

lános iskolát vagy szakmunkásképzőt végzettek közül minden negyediket, az érettségizettek közül minden hatodikat, a diplomások közül csak minden nyolcadikat regisztrálnak a munkaügyi kirendeltségek.⁶ Nagyobb adatbázisok (az e célra alkalmatlan népszámlálást és a mindössze két időpontban felvett FIDÉV-et leszámítva) nem állnak rendelkezésre.

Vállalható kompromisszumnak tűnik, ha hosszabb időszakok átlagértékeit kalkuláljuk, korcsoportonként. A 3. táblázat hároméves átlagokat közöl három korévet átfogó életkori csoportokra. Az átlagok mögött korcsoportonként és évhármasonként négy-ötezer egyéni megfigyelés (a munkanélküliekre pedig 50-100 megfigyelés) áll rendelkezésre.

További kérdés, hogy milyen mutatóval mérjük a pályakezdő diplomások munkanélküliségét. A munkában nem állók aránya túlságosan tág, az ILO-OECD kritériumok szerint mért munkanélküliség túlságosan szűk kritériumnak tűnik a tanulmányok befejezésének időszakában. A legrobosztusabb mutató az „akar-e fizetett állást” kérdésre adott válaszokból konstruálható, véleményünk szerint, mert elkülöníthetővé teszi a munkavállalásra törekvő (vagy legalább arra vágyó) népességet a továbbtanulásra várakozóktól, másfelől, nem rekeszti ki a „munkanélküli” fogalmából azokat, akik a vonatkoztatási héten csak passzívan kerestek állást, vagy éppen csak reménykedtek egy vonzó állásajánlat felbukkanásában. Végül, de nem utolsó sorban a dolgozni akarók és nem akarók megkülönböztetése termékenyebbnek tűnik az elhelyezkedési esélyek előrejelzése szempontjából is mint az állást keresők és nem keresők közötti. Micklewright és Nagy [1999] illetve Köllő [2001] is azt találták (1997. évi adatok alapján), hogy Magyarországon nem különbözik érdemben az aktívan állást kereső, illetve a csupán „dolgozni akaró” férfiak elhelyezkedési esélye (a nőknél az állást keresők nagyobb arányban helyezkednek el mint a nem keresők).

A táblázat adatai szerint a fenti módon definiált munkanélküliségi ráta (dolgozni akaró nem foglalkoztatottak osztva a kohorsz teljes népességével) a *férfi* diplomások körében igen alacsony szinten mozgott 2001-2003-ban, és szinte minden korosztályban *csökkent* a megelőző időszakokhoz képest. A 27 évesnél idősebb diplomásoknál a ráta (egyetlen kivétellel) három és hat százalék között alakult 1992-95-ben, és folyamatosan csökkenve ért a 2001-2003-ban jellemző másfél-három százalékos sávba.

⁶ A KSH munkaerő-felvétel 2001. évi harmadik negyedévi hullámából számított értékek.

Ez igaz a tipikus pályakezdő (24-26 éves) korcsoportra is, melynek munkanélküli rátája 8.6% volt 1992-1997-ben, de csak 6.7% 1998-2000-ben, és 5.7% 2001-2003-ban. Az ezredforduló után csak a legfiatalabb, 21-23 éves korcsoport helyzete romlott (a ráta 11.5 %-ról 12.6%-ra emelkedett), azonban megjegyeznénk, hogy esetükben igen kis létszámú, a két nemnél együttesen nagyjából tizenötezres népességről van szó, szemben a 24-26 éves diplomások közel hetvenezres populációjával, továbbá, az ide tartozók jellemzően főiskolai végzettségűek, sok esetben csupán hároméves képzéssel a hátuk mögött.

3. táblázat

A fizetett munkát akaró nem foglalkoztatottak aránya a diplomások egyes életkori csoportjaiban 1992-2003, hároméves átlagok hároméves korcsoportokra

Életkor	Férfiak				Nők			
	1992-1994	1995-1997	1998-2000	2001-2003	1992-1994	1995-1997	1998-2000	2001-2003
21-23	16.7	15.9	11.5	12.6	8.6	14.7	9.1	13.8
24-26	8.6	8.1	6.4	5.7	8.4	8.1	6.6	5.8
27-29	4.8	4.8	2.0	2.2	7.3	6.1	4.6	4.4
30-32	3.8	4.6	3.5	2.9	9.1	7.8	5.7	3.7
33-35	4.4	4.8	2.6	2.5	7.9	6.5	5.4	4.8
36-38	5.2	4.4	2.6	2.3	5.9	2.4	3.3	2.1
39-41	3.6	2.9	2.3	1.8	3.1	3.9	3.5	2.6
42-44	4.7	3.1	2.7	1.9	2.0	3.3	3.7	2.6
45-47	5.5	2.7	2.8	2.0	3.3	2.0	3.2	2.8
48-50	5.1	3.9	3.0	2.8	6.4	4.5	2.8	3.0
51-53	5.4	3.4	3.8	2.7	4.4	3.0	2.7	3.9
54-56	4.9	2.0	2.8	4.2	3.2	3.3	2.9	2.5
57-59	3.6	4.7	2.6	2.9	7.1	8.2	2.1	3.6
60-62	4.8	3.5	2.4	2.3	6.7	2.1	3.0	1.5
63-65	3.0	2.5	2.3	2.4	5.4	1.7	2.8	0.9
66-68	3.9	1.4	2.1	2.9	6.3	1.9	1.2	2.9
69-71	6.8	1.6	1.4	1.1	2.6	0.0	0.6	0.3
72-74	3.0	0.3	1.5	1.6	2.0	0.0	1.6	0.4

Forrás: KSH munkaerő-felvételek, 1992-2003

A nőknél a ráták – elsősorban a szülőképes korosztályokban – magasabbak, a 4-6%-os tartományban mozogtak 2001-2003-ban. A 24-26 éves korcsoportban a dolgozni akaró állástalanok aránya folyamatosan csökkent az 1992-94-es 8.4%-ról 5.6%-ra. A még ennél is fiatalabb, de már diplomával

rendelkező korcsoportban emelkedést tapasztalunk, de ebben az esetben is érvényesek a megfigyelések kis számáról és torzításáról fentebb mondottak.

Figyelembe véve, hogy a diplomások munkába állásának folyamata ma, Magyarországon a 26. életév végére fejeződik be, érdemes megvizsgálni a pályakezdés zökkenőin és a munkapiaci „vásárolgatás” (job shopping) folyamatán már túljutott, de még mindig pályakezdőnek tekinthető 27-29 éves korosztály foglalkoztatásának alakulását is. A dolgozni akaró nem foglalkoztatottak aránya ebben a kohorszban a férfiaknál 4.8%-ról 2.2%-ra, a nőknél 7.3%-ról 4.1%-ra csökkent a felsőoktatási expanzió első évtizedének végére.

A ma elérhető foglalkoztatási adatok tehát a piacra lépő fiatal diplomások munkaerőpiaci helyzetének folyamatos *javulásáról* tanúskodnak, és még a 2001-2003-as időszakban sem látjuk jelét azoknak az „elhelyezkedési nehézségeknek”, melyekről oly bő terjedelemben írtak már akkor is a közéleti lapok.⁷ Természetesen elképzelhető, hogy a tanulmányok meghosszabbításáról hozott döntéseket esetenként az elhelyezkedés zökkenői motiválják, és különösen, hogy a „megfelelő” (jól fizető) munkahely megtalálása hosszú időt vesz igénybe, de a fiatal diplomások még ma is csak elvétve – és ritkábban, mint a kilencvenes évek elején – kénytelenek megélni azt az élethelyzetet, amit a szó legtagább értelmében „munkanélküliségnek” nevezhetünk.

A *bérekre* térve, a fiatal diplomások kereseteinek időbeni alakulása a munkanélküliségnél sokkal pontosabban nyomon követhető a bértarifa-felvételek jóvoltából, melyek korévenként jóval több mint ezer diplomás foglalkoztatotról közölnek adatot. A felsőfokú végzettségűek egyes kohorszainak kereseti előnyét az alábbi keresztmetszeti regressziók \mathbf{b}_3 együtthatóival mérjük,

$$\ln w_i = b_0 + b_1 \mathit{ÁLT}_i + b_2 \mathit{SZAKM}_i + \sum_i b_3^i \mathit{KOR}_i \times \mathit{FELSŐ}_i + b_4 \mathit{Budapest} + u_i,$$

(1)

ahol *ÁLT*, *SZAKM* és *FELSŐ* az iskolai végzettségre, *KOR* az életkorra utal. A paraméterek tehát az egyes diplomás kohorszoknak az átlagos életkorú érettségizett munkavállalóhoz viszonyított bérelőnyét mérik, kiszűrve a diplomás munkaerőpiacon jelentékeny Budapest-vidék különbség hatását, melyet kiegyenlítő jellegűnek tekintünk. A regressziók 1992-94-ben a húsz fősnél, 1995-2004-ben a tíz fősnél nagyobb vállalatok és a költségvetési szféra alkalmazottaira vonatkoznak, az ebből adódó torzítás kérdését a ké-

⁷ Lásd például az Élet és Irodalomban 2003-ban hónapokig folyó vitát.

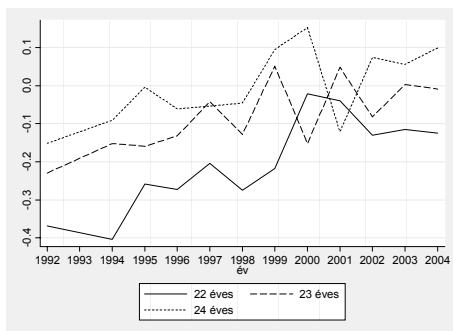
sőbbiekben tárgyaljuk. Az eredményeket a Függelék F5. táblázata valamint a 2. ábra mutatja be. A baloldali ábrák a mért koréves bérhozamok időbeli pályáját, a jobboldali ábrák pedig e bérhozamok trendjét mutatják. (A trendeket ötéves mozgó átlagolásos szűrő segítségével becsültük meg az 1986., 1989., illetve az 1992-2004. évek adatait tartalmazó 15 éves idősorokból.)

2. ábra

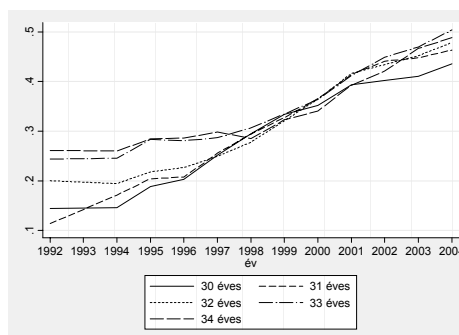
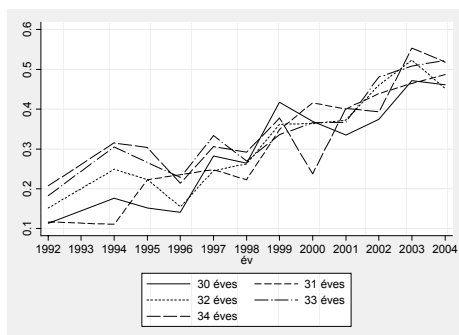
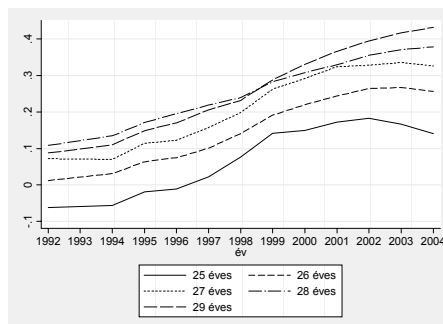
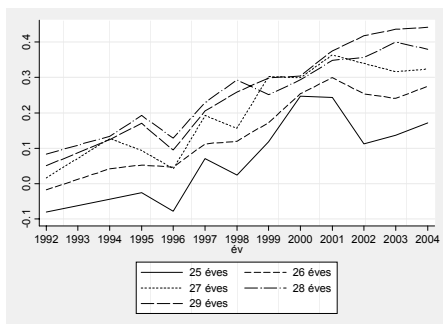
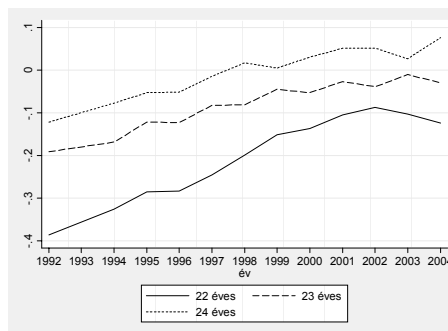
Koréves bérhozamok, 1992-2004.

Forrás: bértarifa-felvételek

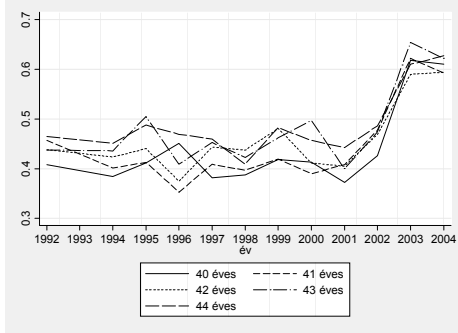
mért bérhozamok

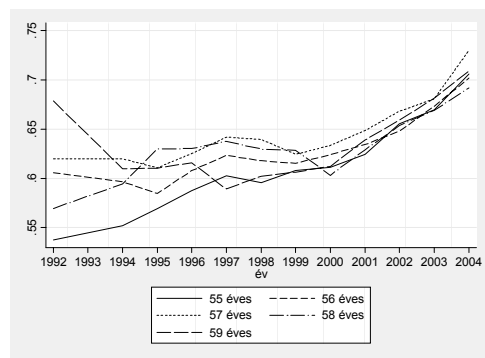
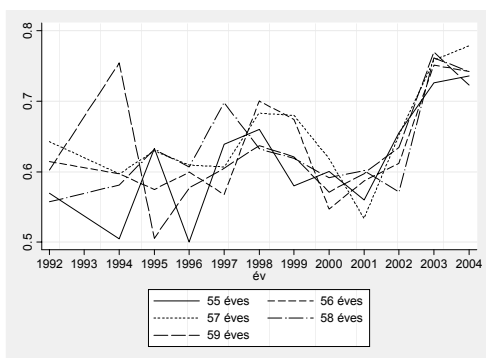
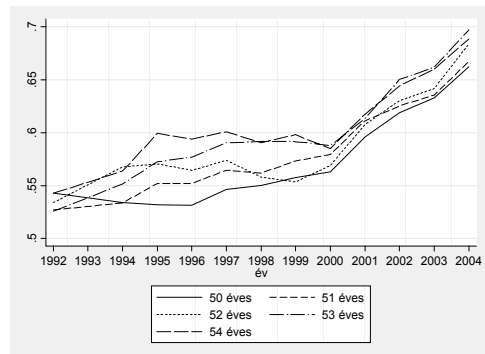
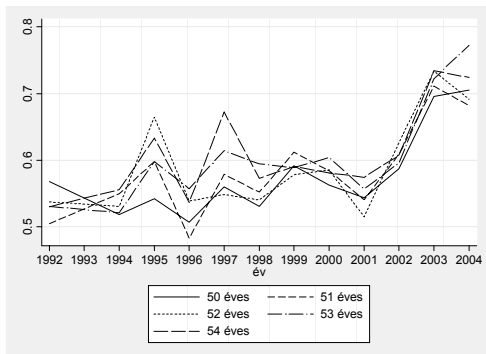
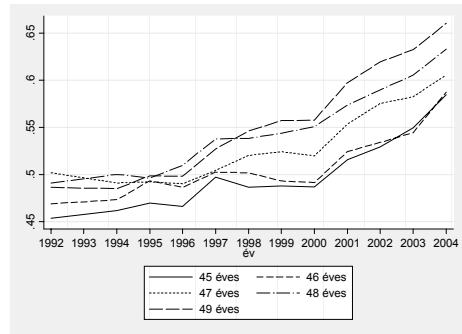
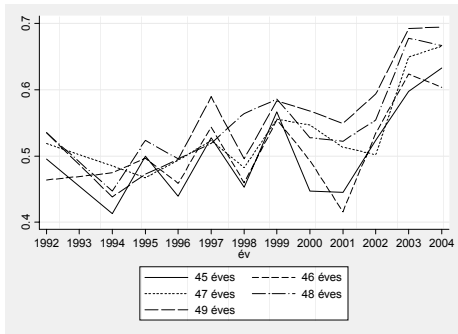
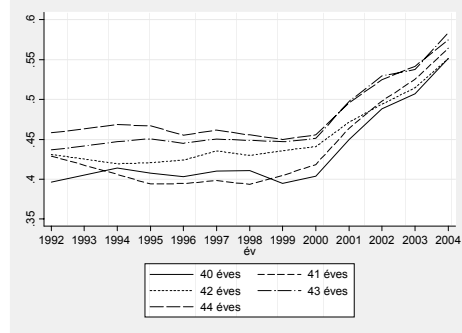
trendek

mért bérhozzamok

trendek

Forrás: bértarifa-felvételek

Az ábrák világosan mutatják, hogy a 30 éves vagy annál idősebb diplomások kereseti előnye 2000 után még a korábbi is meghaladó mértékben emelkedett. (A rendszerváltás évtizedében a 33 évesnél fiatalabb diplomások bére sokkal gyorsabban emelkedett, mint az idősebbeké.) A pályakezdő kohorszok (adataik az első és a második ábrán láthatók) felfelé ívelő kereseti pályája azonban 2003-2004-ben megtört, a kereseti előny csökkenését figyelhetjük meg a 22-23 valamint a 25-27 éveseknél. A 28-29 évesek – az ennél idősebbekhez hasonlóan – azonban további kereseti nyereségre tettek szert ezekben az években is.

Számításaink a tíz fős vagy nagyobb vállalatokra vonatkoznak, ami esetleg torzíthatja a fiatal diplomások bérelőnyére vonatkozó adatokat. A 2003-2004. évi bértarifa-felvételek már a legkisebb (1-5 fős) vállalatok alkalmazottaira is közölnek adatokat, így alkalmasak a torzítás mértéknek felmérésére. Az (1) függvényt megbecsültük az eddig használt mintára és a felvétel teljes populációjára is, majd teszteltük a paraméterek páronkénti egyenlőségét a két modellben. A 4. táblázatban láthatók az F-próbák eredményei a minket leginkább érdeklő korosztályokra.

4. táblázat

A mikrovállalatokat nem tartalmazó és tartalmazó mintákon futtatott (1) egyenletek b_3 paramétereinek páronkénti összehasonlítása a 22-30 éveseknél (F-próba)

	Életkor								
	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Paraméterek									
- mikrovállalatok nélkül becsülve	-.125	-.009	.099	.172	.275	.324	.380	.442	.461
- a teljes mintából becsülve	-.128	.021	.117	.193	.288	.344	.406	.448	.484
F-próba az egyenlőségre	0.01	2.07	1.25	1.67	0.75	2.27	3.17	0.14	1.45
Szignifikancia	.915	.149	.264	.196	.387	.132	.075	.711	.229

A regressziós paramétereket lásd a Függelékben!

A fiatal diplomásoknak az átlagos életkorú érettségizetthez viszonyított bérelőnye egy esetet leszámítva *magasabbnak* mutatkozik, ha a becslést nem korlátozzuk a tíz fős és nagyobb vállalatokra illetve a költségvetésre. Az eltérések azonban minimálisak, egyetlen esetben sem tekinthetők statisztikailag érvényesnek a szokásos szignifikancia-szinteken. Az a lehetőség, hogy a minta kényszerű korlátozásával a fiatal diplomások kereseti előnyét *túlbecsüljük*, kizárható.

3. A DIPLOMÁSOK FOGLALKOZTATÁSA ÉS BÉRE: FOGLALKOZÁS-SZINTŰ ELEMZÉS

Ahhoz, hogy jól megfoghatóak legyenek a munkaerőpiacra való diplomás beáramlás következményei, célszerű lokalizálni a foglalkozási szerkezet azon pontjait, ahol az elmúlt évtizedben különösen nagy mértékű volt ez a beáramlás. Amennyiben a „diplomás túlképzésről”, illetve az új diplomák fokozódó piaci értékvesztéséről szóló hipotézis megállja a helyét, az ilyen foglalkozási csoportokban várható leginkább az, hogy a diplomák piaci értéke süllyedni kezd, illetve hogy az adott foglalkozás piacán friss diplomával rendelkezők növekvő elhelyezkedési nehézségeket tapasztalnak, vagy kiszorítanak már ott levő diplomásokat és érettségizetteket – amint azt egyesek prognosztizálják.

A foglalkozási csoportok kialakítását két lépésben végeztük el. Első lépésben az 1995. és az 2004. évi bértarifa-felvételeken belül a négyjegyű FEOR-kódok által megjelölt elemi foglalkozásokat nagyobb összevont foglalkozásokká vontuk össze úgy, hogy közben arra törekedtünk, hogy a diplomás foglalkozások tartalmi homogenitását a lehetőség szerint megőrizzük, és esetszám szempontjából is értékelhető kategóriákat kapjunk. A diplomásokat nagyobb arányban tömörítő foglalkozások mellett az irodai-ügyviteli foglalkozásokat is elkülönített összevont foglalkozásokként kezeltük, mivel ezekben foglalkozásokban jelentős mértékű diplomás-beáramlásra számítottunk. A diplomás munkaerőpiac szempontjából irrelevánsnak tűnő foglalkozásokat egyetlen óriási összevont foglalkozásba – az egyéb, nem kvalifikált foglalkozások kategóriájába – vontuk össze. Az így kialakított foglalkozások listája az F6. táblázatban látható.

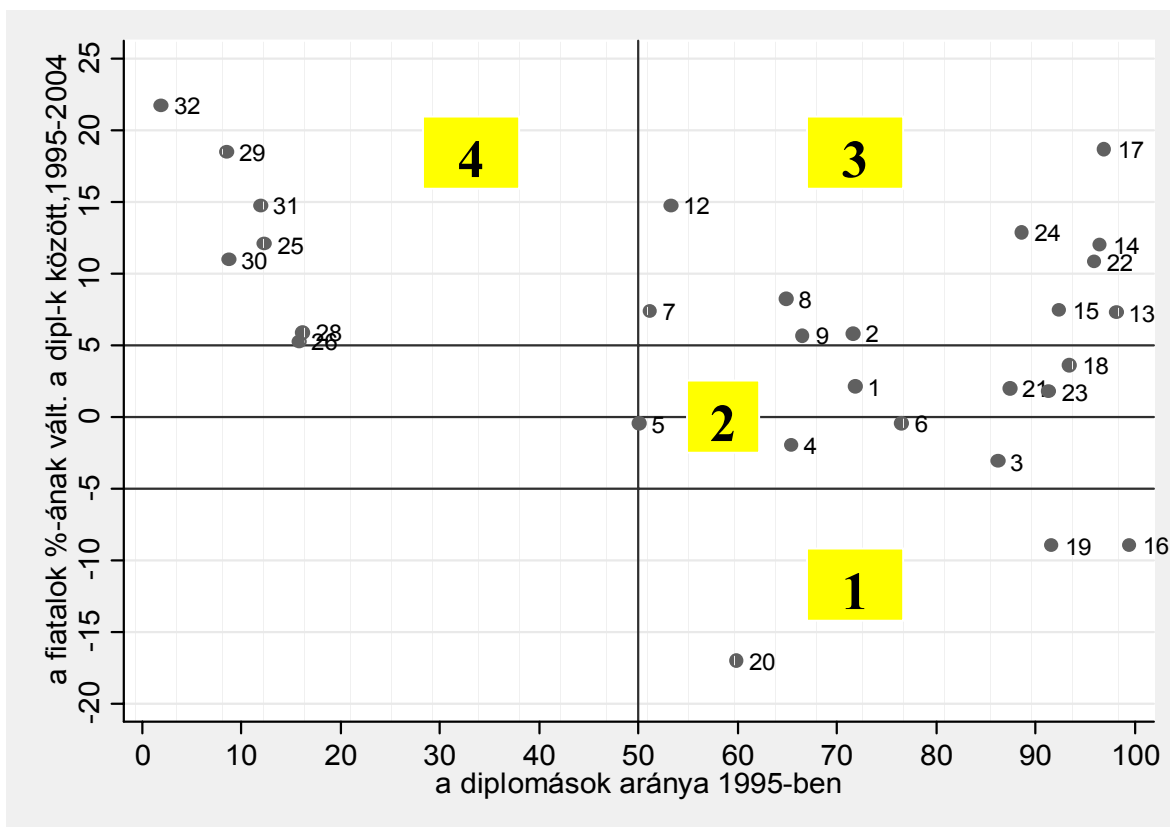
Második lépésben az összevont foglalkozásokat tovább osztályoztuk aszerint, hogy azok diplomás foglalkozásoknak tekinthetők-e – amennyiben 1995-ben a diplomások aránya bennük meghaladta az 50 százalékot, akkor annak tekintettük őket –, illetve aszerint, hogy a szóban forgó foglalkozásokban alkalmazott diplomásokon belül milyen mértékben változott a fiatalok (a 35 évesnél nem idősebbek) részaránya az 1995 és 2004 között eltelt évtizedben. Ez utóbbi szempont alapján három diplomás foglalkozási csoportot különítettünk el: 1. azokat a diplomás foglalkozásokat, ahol a 35 év-nél fiatalabbak részaránya 1995 és 2004 között 5 százalékot meghaladó mértékben csökkent; 2. ahol a szóban forgó arányváltozás -5 és $+5$ százalék közé esett; 3. illetve ahol a fiatalok részaránya a diplomásokon belül 5 szá-

zalékot meghaladó mértékben növekedett. E három diplomás csoportot rendre 1. előregedő, 2. stabil korösszetételű, illetve 3. fiatalodó diplomás foglalkozási csoportnak neveztük el. 4. csoportként definiáltunk egy olyan ügyviteli-irodai foglalkozásból álló csoportot, amelyben szintén jelentősebb – plusz 5 százalékat meghaladó – mértékben növekedett a diplomásokon belül a fiatalok részaránya. Az elemzésből kizártuk azokat a foglalkozásokat, amelyek a fenti értelemben nem voltak diplomás foglalkozásnak tekinthetők (a diplomások aránya 1995-ben nem érte el az 50 százalékat), vagy ahol a fiatalok arányának növekedése a diplomával rendelkező alkalmazottak között 5 százaléknál kisebb mértékű volt.

3. ábra

A diplomásokat foglalkoztató foglalkozási csoportok definíciója

- 1 = előregedő diplomás foglalkozások
- 2 = stabil korösszetételű diplomás foglalkozások
- 3 = fiatalodó diplomás foglalkozások
- 4 = ügyviteli – irodai foglalkozások

Megjegyzés a 3. ábrához: Az 1-33 kóddal jelölt összevont foglalkozásokat az 1995. és a 2004. évi bértarifa-felvételek alapján a négyjegyű FEOR foglalkozási kódokból hoztuk létre. A bal alsó térnegyedbe tartozó összevont foglalkozásokat (diplomáarány(1995) < 50 % & fiatal diplomások arányváltozása(1995-2004) < 5 %) kihagytuk az osztályozásból. Így kimaradtak a 10, 11, 27, 33 kódjelű összevont foglalkozások.

A foglalkozási csoportjaink összevonási szabályát a 4. ábra és a 6. táblázat segítségével követhetjük nyomon. A 6. táblázat egyben megmutatja azt is, hogy a 4. csoporton kívül rekedt foglalkozásokban alkalmazott diplomások részaránya elég kicsi. A kialakított foglalkozási osztályozás 1995-ben lefedi a gazdaságban alkalmazott diplomások valamivel több mint 90 százalékát, 2004-ben pedig a 94 százalékát.

5. táblázat

**A diplomával rendelkező foglalkoztatottak megoszlása
az összevont foglalkozások és a belőlük képzett foglalkozási csoportok
szerint 1995-ben és 2004-ben, %**

Csoport	az összevont foglalkozások kódja és neve	1995	2004
előregedő	16 Orvos, szakorvos	4.06	2.98
előregedő	19 Általános iskolai tanár	15.44	15.70
előregedő	20 Intézeti oktató, nevelő	2.45	4.99
stabil	1 Országos és önkormányzati vezető	1.02	2.50
stabil	3 Költségvetési intézményvezető	2.38	2.11
stabil	4 Vezető (ipar, épip, mg)	2.41	0.71
stabil	5 Vezető (ker, vend, szolg)	2.84	1.49
stabil	6 Vezető (eü-okt-közig)	3.14	3.28
stabil	18 Középiskolai tanár	6.34	7.82
stabil	21 Egyéb szakképzett oktató	1.07	1.35
stabil	23 Kulturális és felsőoktatási	5.52	5.32
fiatalodó	2 Gazdasági felsővezető	4.9	2.13
fiatalodó	7 Vezető (közg-pü-marketing)	3.93	2.04
fiatalodó	8 Vezető (műszaki)	1.60	0.99
fiatalodó	9 Vezető (egyéb részegység)	1.92	1.71
fiatalodó	12 Kisszervezet vezetője	1.80	1.22
fiatalodó	13 Mérnök	6.12	6.15
fiatalodó	14 Számtech szakember	1.59	1.93
fiatalodó	15 Egyéb műszaki	2.01	1.67
fiatalodó	17 Egyéb magasan képzett eü és szoc	2.58	3.28
fiatalodó	22 Gazdasági és jogi	5.03	6.90
fiatalodó	24 Egyéb magasan képzett ügyintéző	2.18	5.22

az 5. táblázat folytatása

ügyviteli	25	Technikus, diszpécser, programozó	1.30	1.47
ügyviteli	26	Műszaki ügyintéző	1.48	1.22
ügyviteli	28	Oktatási asszisztens	0.70	0.73
ügyviteli	29	Ügyintéző (ktgv)	1.12	1.77
ügyviteli	30	Ügyintéző (gazd-pü-kervend)	2.92	3.28
ügyviteli	31	Ügyintéző (egyéb)	1.44	2.22
ügyviteli	32	Irodai	0.96	1.75
nem besorolt	10	Termelésirányító (ip, épip)	2.56	0.96
nem besorolt	11	Termelésirányító (egyéb)	3.59	1.70
nem besorolt	27	Eü asszisztens	1.71	1.54
nem besorolt	33	Egyéb nem kvalifikált	1.88	1.88
ÖSSZESEN			100.00	100.00
előregedő			22.0	23.7
stabil			24.7	24.6
fiatalodó			33.7	33.2
ügyviteli			9.9	12.4
nem besorolt			9.7	6.1
ÖSSZESEN			100.0	100.0

A 6. táblázat alapján képet alkothatunk a foglalkozási szerkezet változásairól. A leginkább szembeötlő változás az, hogy az 1995 óta eltelt szűk évtizedben *a diplomás foglalkozások csaknem teljesen megteltek diplomás végzettségű foglalkoztatottakkal.*⁸ Az előregedő diplomás foglalkozások – orvos, általános iskolai tanár, intézeti oktató nevelő foglalkozásai – ma már gyakorlatilag 100 százalékig diplomásokat tömörítő foglalkozásoknak tekinthetők. A változatlan korösszetételű, illetve fiatalodó diplomás foglalkozások pedig nagyjából 90 százalékban annak. Ezzel párhuzamosan nagyjából⁹ ugyanilyen mértékben kiszorulnak az érettségizettek ezekből a foglalkozásokból. Az érettségizettek kiszorulása a diplomás foglalkozásokból nagyjából 10-12 százalékosra tehető.

⁸ Ezt a jelenséget korábban már Galasi [2004a] kimutatta.

⁹ A stabil korösszetételű diplomás foglalkozásokban a diplomások részarányának növekedése meghaladja az érettségizettek kiszorulását, mivel itt a diplomások beáramlása az érettséginél alacsonyabb végzettségűek nagy részét is kiszorította.

A foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti megoszlása és foglalkoztatói összetétele foglalkozási csoportonként 1995-ben és 2004-ben, %

Foglalkozási csoport	1995					2004				
	Iskolai végzettség szerinti megoszlás				Foglalkozási összetétel	Iskolai végzettség szerinti megoszlás				Foglalkozási összetétel
	érettségi alatti	érettségi	diplo-ma	össze-sen		érettségi alatti	érettségi	diplo-ma	össze-sen	
Előregedő	0.3	11.9	87.8	100.0	4.1	0.0	0.7	99.3	100.0	5.3
Stabil korösszetételű	3.4	18.6	78.0	100.0	5.2	1.1	8.5	90.4	100.0	6.0
Fiatalodó	1.6	21.3	77.1	100.0	7.2	1.5	12.5	86.0	100.0	8.6
Ügyviteli-irodai	17.8	74.2	7.5	100.0	22.0	10.0	76.6	13.4	100.0	20.6
egyéb foglalkozások	76.2	21.2	2.6	100.0	61.5	72.0	25.7	2.3	100.0	59.5
Gazdaság összesen	51.1	32.4	16.5	100.0	100.0	45.1	32.7	22.2	100.0	100.0

Forrás: bértarifa-felvételek

Mindebből természetesen nem szabad messzemenő következtetéseket levonni a diplomások és a érettségizettek foglalkoztatására és relatív béreire nézve. Mindezek a jelentős változások nem stagnáló gazdaság és stagnáló foglalkoztatási színvonal, hanem növekvő gazdaság és jelentősen bővülő foglalkoztatás közegében mentek végbe. Mint a fejezet végén szereplő 8. táblázat alapján látni fogjuk, az 1995 és 2003 közötti időszakban körülbelül 330 ezer új teljes munkaidős alkalmazotti állással bővült a hazai munkaerőpiac. Hogy e jelentős bővülés közepette végbemenő foglalkozási szerkezetváltás milyen módon hatott az újonnan piacra lépő, illetve és idősebb diplomások, valamint az érettségizettek foglalkoztatási helyzetére és relatív béreire, azt a következő alfejezetekben vizsgáljuk meg közelebbről.

A *foglalkoztatás – munkanélküliség – kényszerű állástalanság* időbeli folyamatait az 4-5. ábra és a 7. táblázat segítségével követhetjük nyomon. A számítások ismét a KSH munkaerő-felvételek egyéni adatain alapulnak. A foglalkozási csoportok azonosítását a munkaerő-felvételekben a foglalkoztatottak, illetve az aktuálisan nem foglalkoztatottak, de korábban valamikor foglalkoztatottak -kódjának ismeretében oldottuk meg. A négy foglalkozási csoporton belül – esetszám-problémák miatt – három iskolai végzettségi, illetve életkori csoportot különböztettünk meg: érettségizetteket, fiatal (-35 éves) és idősebb (35+ éves) diplomásokat.

Az 4. ábra a csoport teljes létszámához mért foglalkoztatotti arány alakulását mutatja az 1995 és 2003 közötti időszak minden egyes évére (nappali tagozatos tanulókat kizártuk)¹⁰. Az éves adatokat a negyedéves átlagos foglalkoztatási arányok átlagaiként kaptuk meg.

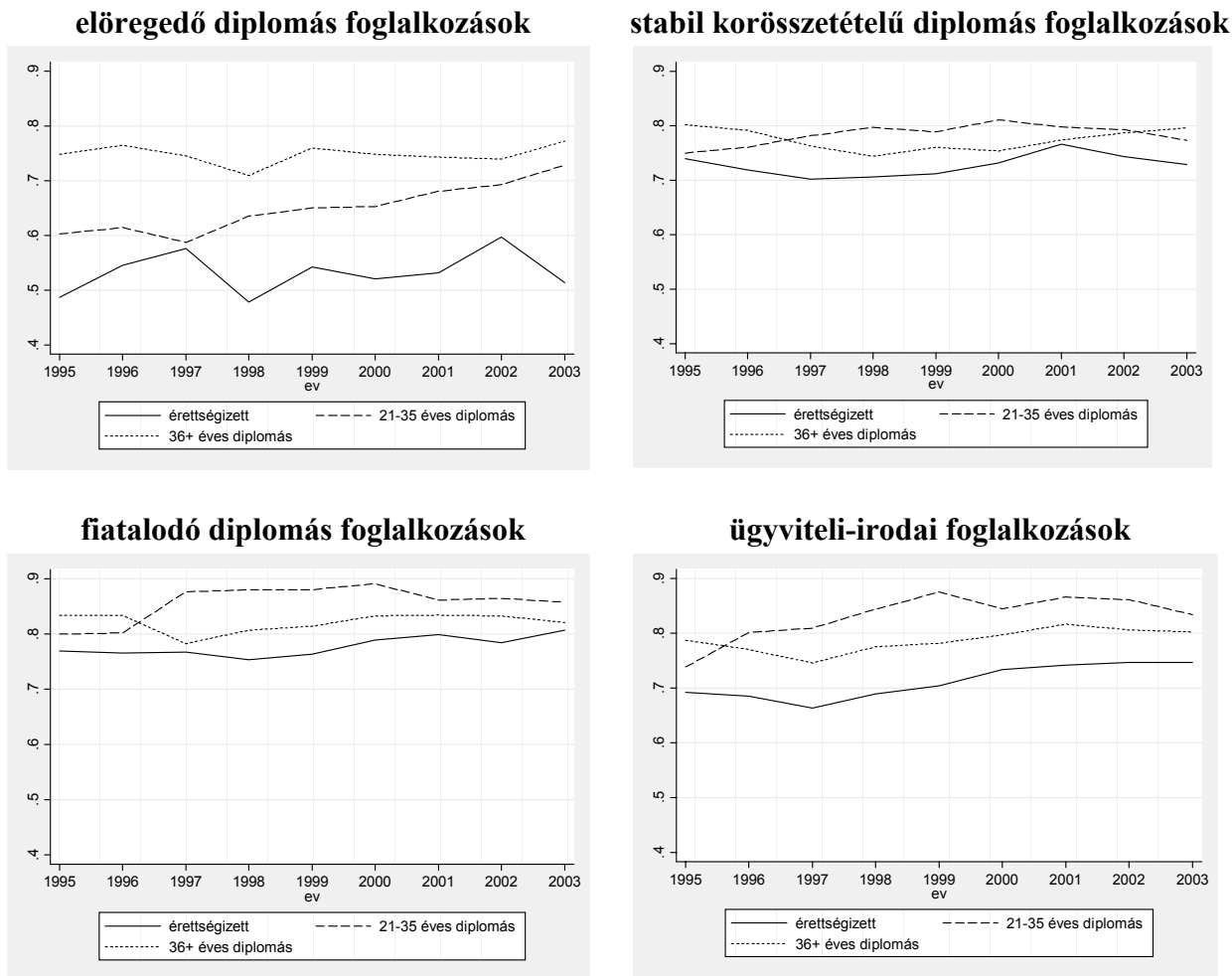
A foglalkoztatási arányok idősorainak meglepő stabilitása nem támasztja alá azt a közkeletű hiedelmet, hogy a felsőoktatási expanzió és a fiatal diplomások rohamos beáramlása bizonyos diplomás vagy irodai foglalkozásokba aláásná *bármely* foglalkozási vagy iskolázottsági csoport álláshozjutási esélyeit. Sem a fiatal, sem az idős diplomások, sem pedig az érettségizettek foglalkoztatási arányai nem változtak számottevően az 1995 és 2003 közötti időszak egészében, jóllehet a fiatal diplomások részaránya és abszolút száma – lásd a 6. táblázat foglalkozási összetétel oszlopait – jelentősen megugrott az utóbbi évtizedben.

¹⁰ A nappali tagozatos tanulókat mindvégig kizártuk a munkaerő-felvétel referencia-népességéből.

4. ábra

Foglalkoztatási arányok, KSH munkaerő-felvételek negyedéves arányainak éves átlagai

A foglalkozások a megkérdezéskor foglalkoztatottak, illetve a munkanélküliséget/inaktivitást megelőzően az adott foglalkozásban dolgozók FEOR-kódjából azonosítva

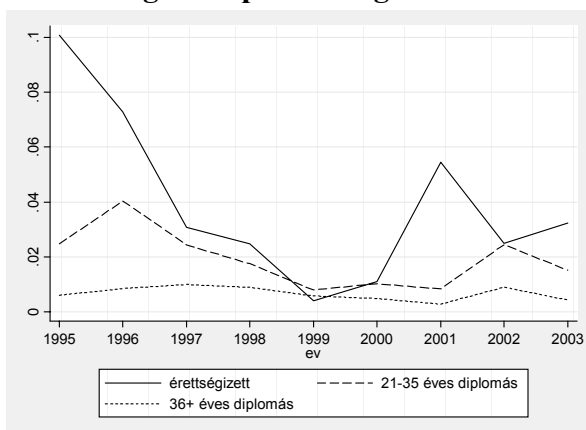
Előfordulhat az is, hogy a foglalkoztatási arányok változatlanok, csak a nem foglalkoztatottak közül az állást keresők esélyei lettek a fiatal diplomások fokozott beáramlása következtében rosszabbak. Ezt az eshetőséget azonban a 6. ábra és a 7. táblázat időbeli trendjei alapján kizárhatjuk.

5. ábra

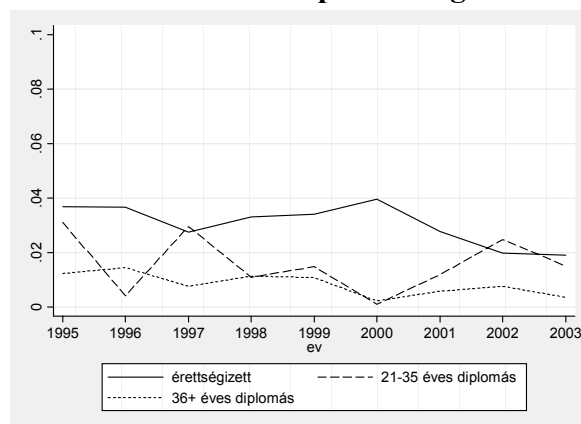
Munkanélküli ráták, KSH munkaerő-felvételek negyedéves arányainak éves átlagai

A foglalkozások a megkérdezéskor foglalkoztatottak, illetve korábban valaha foglalkoztatottak feorjából azonosítva

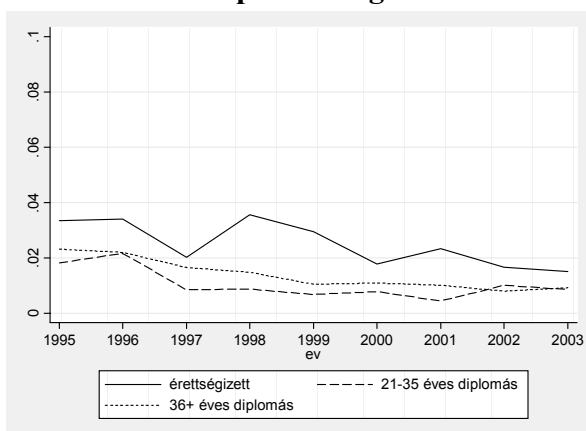
előregedő diplomás foglalkozások

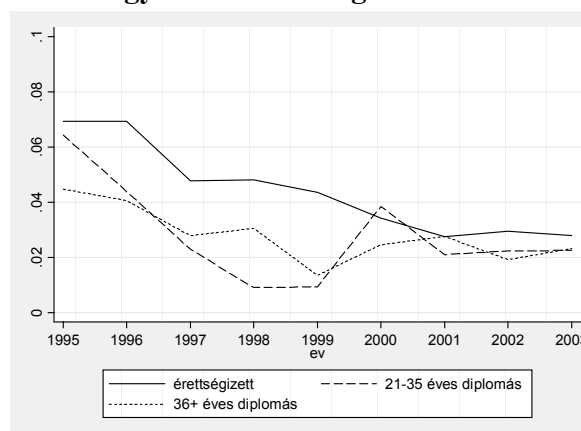
stabil korösszetételű diplomás foglalkozások

fiatalodó diplomás foglalkozások

ügyviteli-irodai foglalkozások

A foglalkozás- és iskolai végzettség-specifikus munkanélküliségi ráták¹¹ időbeli alakulása éppenséggel a fiatal diplomások gyors beáramlása által leginkább érintett foglalkozásokban dolgozó érettségizettek és diplomások helyzetének – legyenek akár fiatalok, akár idősebbek az utóbbiak – a *javulásáról* győz meg bennünket. Különösen szembeötlő ez a ügyviteli-irodai foglalkozásokban, ahol a diplomások (mindenekelőtt a fiatal diplomások)

¹¹ Munkanélküliek száma / (foglalkoztatottak száma + munkanélküliek száma).

beáramlása komoly mértékben szorított ki érettségizetteket az adott foglalkozás állásaiból. Ebből azonban mégsem következett, hogy e foglalkozások érettségizett képviselőinek fokozott mértékű munkanélküliséggel kell szembenézniük. Az előregedő és a változatlan korösszetételű diplomás foglalkozásokban nem ilyen egyértelmű a kép, de ott is kizárhatjuk azt az eshetőséget, hogy a piacra rázúduló fiatal diplomás tömeg lerontotta volna az állást keresők állásba kerülési esélyeit.

7. táblázat

**A fizetett munkát akaró nem foglalkoztatottak aránya
a fiatal és nem fiatal diplomások, illetve az érettségizettek
csoportjain belül foglalkozási csoportonként^a,
1995-2003
(hároméves átlagok)**

Iskolázottsági csoport	1995 – 1997	1998 – 2000	2001 – 2003
<i>előregedő diplomás foglalkozások</i>			
diplomás: 21 – 35 éves	3.7	1.6	2.3
diplomás: 35 + éves	1.4	1.1	0.9
érettségizett	7.3	1.4	4.3
<i>stabil korösszetételű diplomás foglalkozások</i>			
diplomás: 21 – 35 éves	3.5	1.6	3.1
diplomás: 35 + éves	2.0	1.3	1.1
érettségizett	5.1	6.2	3.5
<i>fiatalodó diplomás foglalkozások</i>			
diplomás: 21 – 35 éves	2.8	1.5	1.4
diplomás: 35 + éves	3.5	2.0	1.6
érettségizett	4.7	4.4	3.1
<i>ügyviteli – irodai foglalkozások</i>			
diplomás: 21 – 35 éves	7.3	3.4	3.9
diplomás: 35 + éves	6.2	3.7	3.9
érettségizett	9.1	6.2	4.4

^a A foglalkozások a megkérdezéskor foglalkoztatottak, illetve korábban valaha foglalkoztatottak feorjából azonosítva.

Forrás: KSH munkaerő-felvételek.

Végül, egy szigorúbb kritérium alkalmazásával – a fizetett munkát akaró nem foglalkoztatottak csoportbeli arányának kiszámításával – is ellenőrizhetjük azt a megfigyelésünket, mely szerint a felsőoktatási expanzió következtében nem romlottak sem a frissen piacra lépő diplomások, sem a már piacon levő diplomások, sem pedig az érettségizett alkalmazásban nem levők foglalkozási esélyei. A 7. táblázatban idősorai – melyekben a 3. táblázattal analóg módon hároméves időszakokra átlagoltuk ki a munkanélküliségi mutatóknak ezt a megengedőbb indikátorát – erről tanúskodnak. Két kivételtől¹² eltekintve, a fizetett munkát akaró állásnélküliek aránya vagy csökkent, vagy pedig változatlan maradt az időszak egészében. (A két kivétel is épp azokra a foglalkozási csoportokra korlátozódik, amelyeket kevésbé érintett a frissen végzett diplomások beáramlása.)

A foglalkozásicsoport-szintű foglalkoztatási adatok fényében tehát nem igazolódna a diplomás munkanélküliséggel kapcsolatos közkeletű aggodalmak. Noha az érettségizett dolgozók kiszorulása a diplomás foglalkozásokból jól dokumentálható tény, e tényből az érettségizettek romló foglalkoztatási esélyei sem következnek empirikusan.

A *relatív bérek*¹³ tekintetében igen jelentős különbség mutatkozik a négy foglalkozási csoport között. Az előregedő diplomás foglalkozásokban dolgozó diplomások bérearányai semmilyen mértékben nem reagálnak a friss diplomások nagymértékű piacra lépésére. Ez nem meglepő, hiszen ebben a foglalkozási csoportban a fiatal diplomások beáramlása amúgyis elenyésző mértékű volt, és e foglalkozások képviselőinek közalkalmazotti státusa miatt a bérearányokat egyébként sem a piac erői, hanem a közalkalmazotti bértáblák szabályozzák. Ez jól látszik azon is, hogy az időszak egészében végig egymással párhuzamosan futnak az egyes kohorszok relatív bérének alakulását mutató grafikonok (6. ábra).¹⁴

A változatlan korösszetételű diplomás foglalkozások esetében (7. ábra) a diplomások keresete az időszak egészében minden kohorsz esetében folya-

¹² A két kivételt az érettségizettek az előregedő diplomás, illetve a fiatal diplomások jelentik a változatlan korösszetételű foglalkozásokban. Ebben a két esetben az 1998-2000-es periódushoz képest némileg nőtt a fizetett munkát akarók aránya a nem foglalkoztatottak körén belül.

¹³ Az adott csoport átlagos kereseti színvonalát a országos átlagkereset százalékában adjuk meg.

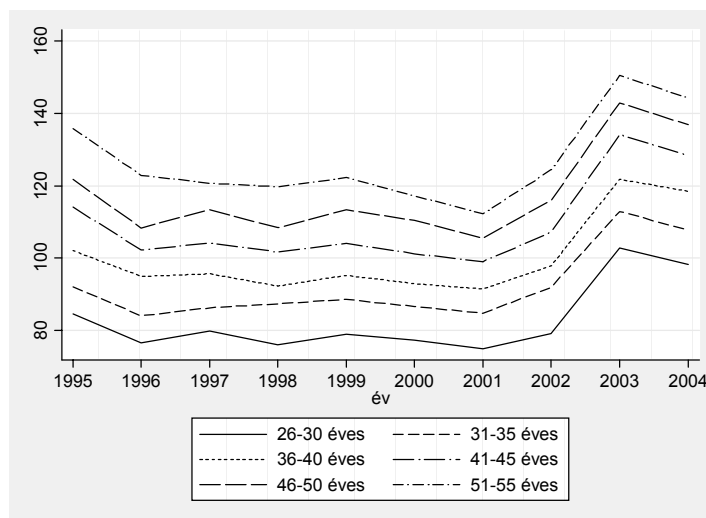
¹⁴ A grafikonokon jól láthatók a 2002. évi egységes közalkalmazotti béremelés következményei.

matosan emelkedik. A béremelkedés mértéke a fiatalabb (26-30 és 31-35 éves) korosztályoknál kisebb (10-15 %), a közép- és idősebb generációknál nagyobb (30 % körüli). A 40 év fölötti korosztályokban a keresetek emelkedésére az ezredfordulót követően került sor.

6. ábra

A diplomások relatív bére az előregedő diplomás foglalkozási csoportban

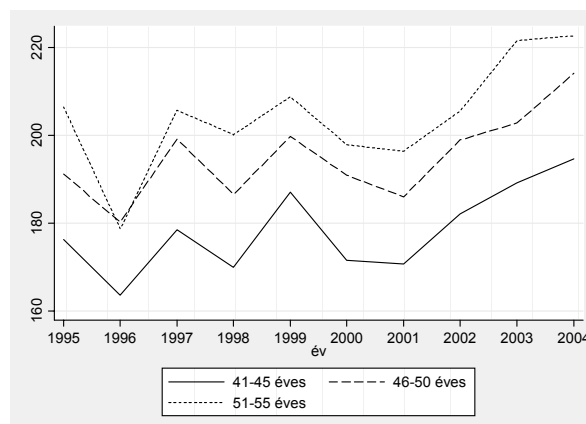
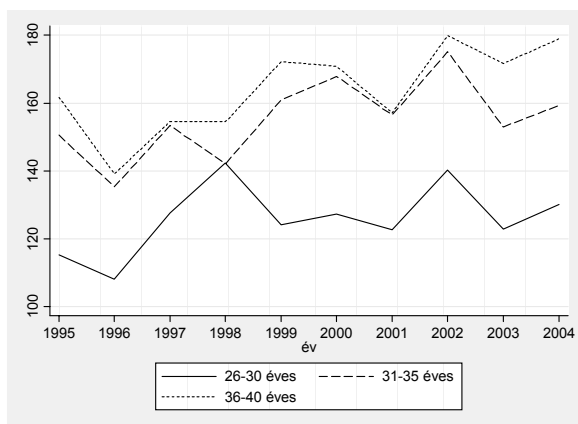
1995 és 2004 között

Forrás: bértarifa-felvételek

7. ábra

A diplomások relatív bére a stabil korösszetételű diplomás foglalkozási csoportban 1995 és 2004 között

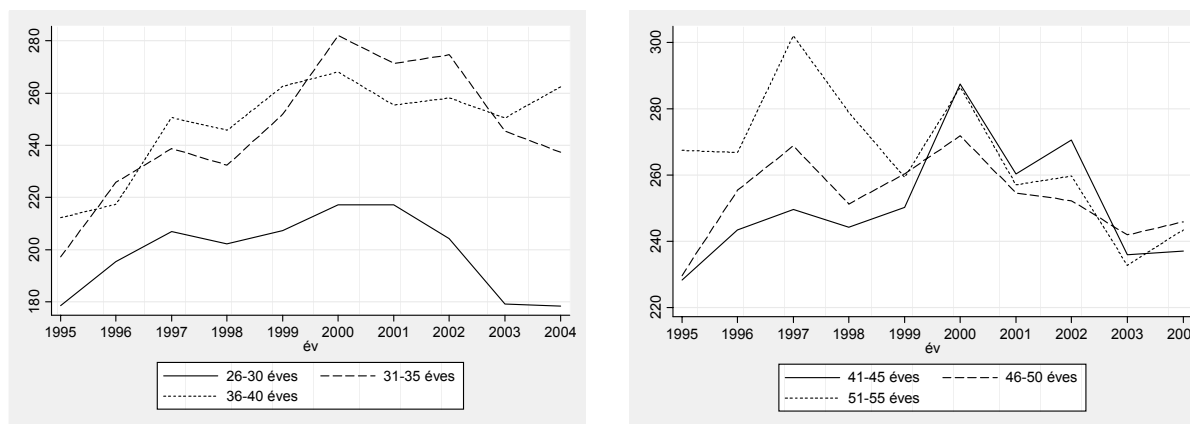

Forrás: bértarifa-felvételek

A fiatalodó diplomás foglalkozásokban – lásd 8. ábra – az időszak első felében (1995 és 2000 között), a diplomások minden korcsoportjában rendkívüli mértékű (40-50 %-os!) relatív bérnövekedést figyelhetünk meg. Minden bizonnyal ez az az erő, amely a frissen végzetteket ezekbe a foglalkozásokba vonzotta. Az ezredforduló idejére a kereseti hozamok emelkedése megtört, és – egy kivételével – valamennyi korcsoportban gyors hozamcsökkenés következett be. A hozamok visszaesése a két legfiatalabb kohorszban (a 26-30 és a 31-35 évesek körében) volt a legjelentősebb: mintegy 40 %-os. A legfiatalabb korcsoport relatív kereseti pozíciója 2004-re gyakorlatilag visszajutott arra a pontra, ahonnan 1995-ben elindult. Az egyetlen kivételnek a 36-40 évesek csoportja tekinthető. Az ő relatív kereseti pozíciójuk 1999 óta változatlanul magas szinten maradt.¹⁵

8. ábra

A diplomások relatív bére a fiatalodó diplomás foglalkozási csoportban 1995 és 2004 között

Forrás: bértarifa-felvételek

Az idősebb diplomások helyzete a fiatalodó diplomás foglalkozásokban pontosan követte a fiatalok helyzetének alakulását. Az 1995 és 2000 közötti időszakban, amikor a friss diplomások keresete gyors emelkedésnek indult, az ő keresetük is ugyanabban a mértékben emelkedett. Ez arra utaló jel,

¹⁵ Ez a kivételes helyzet talán annak tulajdonítható, hogy a 2002-2004-re a 36-40 évesek csoportja lett az első olyan diplomás generáció, amely már a rendszerváltás *után* lépett be a munkaerőpiacra – tudása ilyen értelemben különbözik azokétól, akik diplomájukat és munkaerőpiaci tapasztalatukat a szocializmus éveiben szerezték meg –, és amely mintegy tíz évnyi tapasztalatot tudott az újonnan kiépülő piaccgazdaságban felhalmozni. Egy stabilizálódó munkaerőpiacon az új tudás munkaerőpiaci gyakorlattal párosulva helyreállítja a szenioritás rendjét.

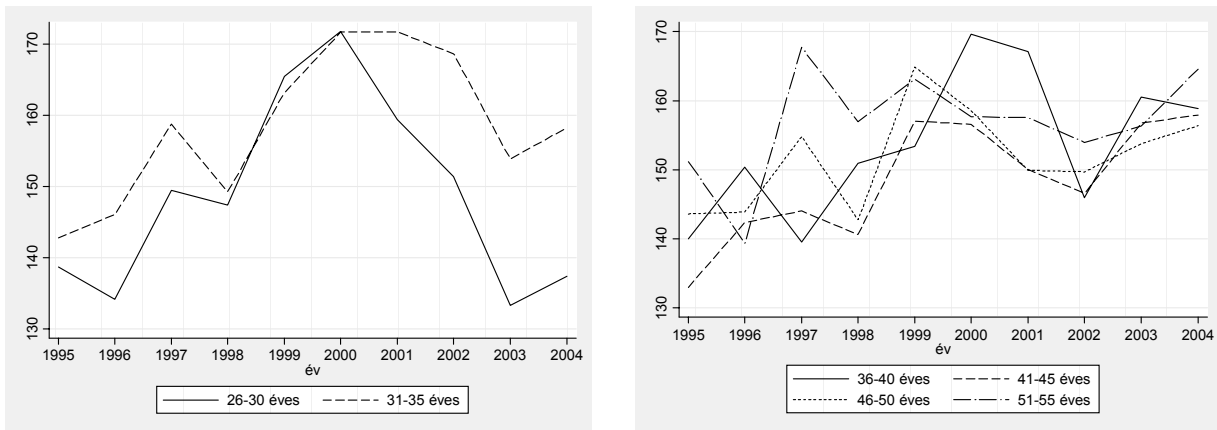
hogy ezekben a foglalkozásokban a kereslet *általában* is növekedett a diplomások iránt. Amint azonban a kínálat a friss diplomások tömeges beáramlásával reagált erre, az idősebbek relatív bére is visszaesett, nagyjából éppen olyan mértékben (–40 %), amilyen mértékben a gyors kereslet-növekedés idején növekedésnek (+ 40 %) indult. A fiatal és idősebb generációk kereseti pályájának *együttlmozgása* minden bizonnyal abból származik, hogy 2004-re *ebben a foglalkozási csoportban* 10 alkalmazottból nagyjából 9 már diplomával rendelkezik, és az esetleges túlkínálat a szakma egészének béreire kihat.

Az ügyviteli-irodai foglalkozások – lásd 9. ábra – is olyan foglalkozásoknak számítanak, ahol a friss diplomával rendelkezők beáramlása viszonylag nagy mértékű volt. Mint a 7. táblázatban láthattuk, ez a beáramlás egy évtized alatt odavezetett, hogy a diplomások aránya 7,5 %-ról 13,4 %-ra emelkedett. Mint a 10. ábra mutatja, az irodai-ügyviteli szakmák diplomásokkal való feltöltődése ezzel nagyjából lezárulóban van. Bizonyos álláshelyekre az irodai munkában is képzettebb vagy esetleg csak jobban kommunikáló, nyelvtudással, számítástechnikai ismeretekkel rendelkező emberekre van szükség, még akkor is, ha az ő alkalmazásuk drágább, mint a velük összehasonlítható munkaköröket betölteni képes érettségizetteké. Mindazonáltal a bérköltségek ebből adódó emelkedése elérheti azt a fokot, ahol több diplomás alkalmazása már az egyszerűbbnek tekinthető irodai munkákra nem kifizedődő. Az ezredforduló környékére – úgy tűnik – ez az állapot bekövetkezett. A fiatal kohorszok relatív bérének hanyatlása arról tanúskodik, hogy a kereslet növekedése megállt, miközben a kínálat tovább emelkedett. A ügyviteli-irodai foglalkozásokba kerülő fiatalok bérei már a *keresleti görbe mentén* határozódnak meg. Foglalkoztatásuk bővíthető még, *de csak alacsonyabb bérekért*. Az ügyviteli-irodai foglalkozásokban dolgozó idősebb diplomások béreire azonban, úgy tűnik, nincs hatással ez a körülmény. Ők, úgy tűnik képesek voltak megőrizni az 1995 és 2000 között megszerzett mintegy 20 %-nyi hozamnövekedést.¹⁶

¹⁶ Bonyolult és igen heterogén okai lehetnek annak, hogy a friss diplomásokból mutatkozó túlkínálat megjelenése más-más módon hat a fiatalodó diplomás, illetve a ügyviteli-irodai foglalkozásokban dolgozó idősebb diplomások béreire. Ennek kiderítése további vizsgálódásokat igényel.

9. ábra

A diplomások relatív bére az ügyviteli-irodai foglalkozási csoportban 1995 és 2004 között

Forrás: bértarifa-felvételek

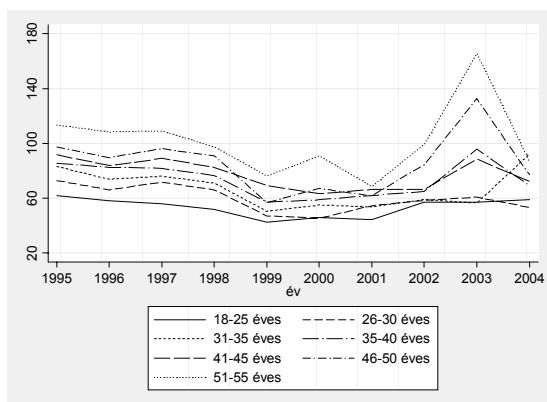
Hogyan érintette a foglalkozási szerkezet átrendeződése a diplomás, illetve az ügyviteli-irodai foglalkozásokban dolgozó *érettségizettek* béreit? Mint a 6. táblázatban láthattuk, kiszorulásuk valamennyi diplomás foglalkozási csoportból igen jelentős mértékű (nagyjából 10 %-nyi) volt. Vajon ezt követte-e relatív béreik hanyatlása? A kép ismét igen vegyes. Lásd *10. ábra!*

Az előregedő, illetve stabil korösszetételű foglalkozásokból úgy szorultak ki az érettségizettek, hogy bérpozíciójuk ezt egyáltalán nem sínylette meg. Ennek megint csak az a valószínű oka, hogy ezeket a foglalkozásokat jellemzően közalkalmazotti állásokat testesítenek meg, ahol a relatív bérek alakulását nem a keresleti-kínálati viszonyok, hanem a közalkalmazotti bértáblák határozzák meg.

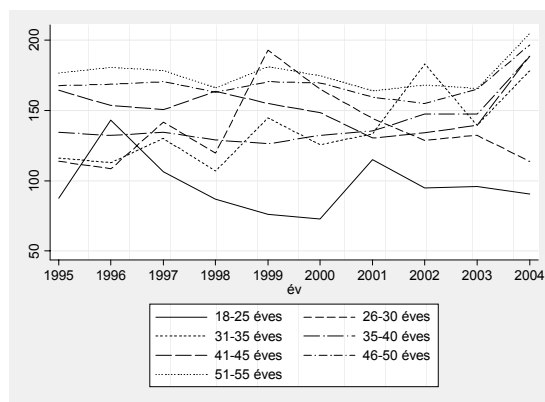
Más a helyzet a fiatalodó diplomás, illetve az ügyviteli-irodai foglalkozásokban. Az érettségizettek kiszorulása itt az időszak *egészére* kiterjedő folyamatos bérpozíció-vesztéssel együtt következett be. Az érettségizettek relatív bérei a fiatalodó diplomás foglalkozásokban egy évtized leforgása alatt minden kohorszban nagyjából 40 %-kal csökkentek. Ez lehetett az a *taszító erő*, amely az érettségizett fiatalokat eltérítette ezektől a pályáktól, – megnyitva ezzel az utat a frissen diplomázottak beáramlása előtt.

**Az érettségizettek relatív bére az egyes foglalkozási csoportokban
1995 és 2004 között**

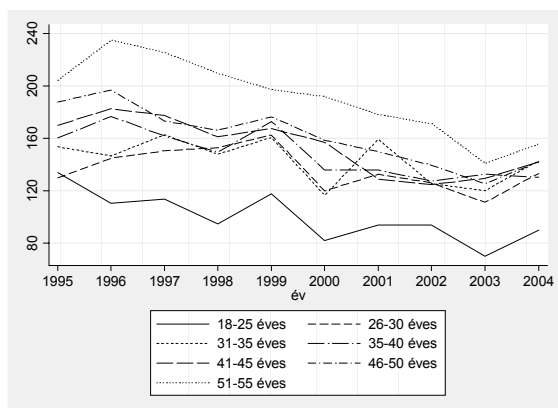
előregedő diplomás foglalkozások

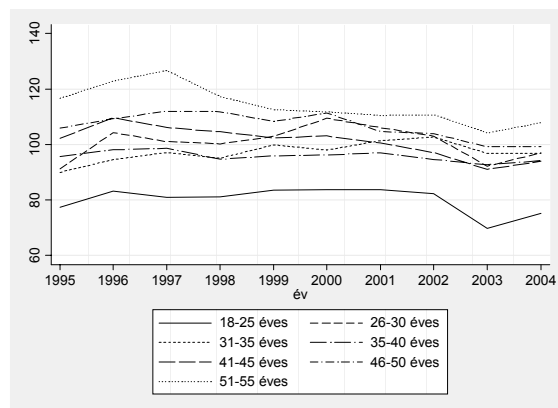
stabil korösszetételű diplomás foglalkozások

fiatalodó diplomás foglalkozások

ügyviteli – irodai foglalkozások

Forrás: bértarifa-felvételek

Az ügyviteli-irodai foglalkozásokban az érettségizettek valamennyi kohorsza nagyjából 10 %-nyi relatív béervesztéget szenvedett el. Egy ilyen mértékű veszteség azonban nem vette el a frissen érettségizettek egy részének a kedvét az irodai munkáktól, hiszen részarányuk annak ellenére még valamelyest emelkedett is, hogy egy részük (6 %-uk) munkahelyét diplomások vették át, – amint azt a 6. táblázatban láthattuk. Az ok valószínűleg az, hogy állásaik számát azáltal voltak képesek megőrizni, hogy az irodai állás-helyek csaknem 8 %-ából kiszorítottak érettséginel alacsonyabb

iskolázottságú embereket. Az irodai foglalkozások képzettségigényének emelkedése ezen a szinten is végbement.

4. ÖSSZEGZÉS

Próbáljuk meg összerakni az előző fejezetekben elemeire bontott képet. 1995 és 2004 között 400 ezer friss diplomával rendelkező fiatal lépett a munkaerőpiacra. Milyen hatást gyakorolt ez a jelentős kínálatbővülés a munkaerőpiac egészére? A kérdés megválaszolásához mindenekelőtt azt kell szem előtt tartanunk, hogy e jelentős változásra nem stagnáló, hanem növekvő, a foglalkoztatás össz volumenét tekintve bővülő és jelentős foglalkozási szerkezetváltozást átélő gazdaság körülményei között került sor. A foglalkoztatásbővülés mértékéről a 8. táblázat ad képet.

8. táblázat

Az 1995 és 2003 között keletkezett új teljes munkaidős alkalmazotti állások száma az állásokat betöltők (+), illetve állásukból kiszorulóknak (–) foglalkozása és iskolai végzettsége szerint, ezer főben

Foglalkozási csoport	Iskolai végzettség			Összesen
	érettségi alatti	érettségi	diploma	
előregedő diplomás	0	– 13	79	66
stabil korösszetételű diplomás	– 3	– 13	65	49
fiatalodó diplomás	0	– 17	61	44
ügyviteli – irodai	– 49	13	34	– 2
minden más foglalkozás	70	112	– 6	176
Az összes foglalkozás együttesen	18	82	233	333

Megjegyzés: A teljes munkaidős foglalkoztatottak foglalkozási csoport és iskolai végzettség szerinti megoszlását – cella szerinti megoszlását – az 1995. és a 2003. évi bértarifafelvételekből kaptuk meg. Az aggregált foglalkoztatási adatok pedig a KSH munkaerőfelvételek adatain alapulnak. Ez utóbbiak forrása: Munkaerőpiaci Tükör, 2004. MTA KTI – OFA, 2004. 4.9. táblázat és 4.12. táblázat. A számítás során alkalmazásban állónak tekintettük az alkalmazottakat és a szövetkezeti tagokat (4.9. táblázat első két oszlopa). A 4.12. táblázat alapján az előbb kiszámolt adatokból kivontunk 0,1 százalékot amiatt, hogy

– a bértarifa-felvétellel összhangban – a 20 főnél nagyobb munkaadókra korlátozzuk a számítást. (Ezt a szűkítést egyaránt érvényesítettük a versenyszférában, illetve a költségvetési szektorban alkalmazottakra.) A bértarifa-felvétellel való összhang biztosítása érdekében továbbá az alkalmazottak közül kihagytuk a 30 óránál rövidebb rendszeres heti munkaidőben dolgozókat. Ez a szűkítés a munkaerő-felvételek negyedéves egyéni adatain alapul. Az 1995. évben a 30 óránál rövidebb rendszeres heti munkaidőben dolgozók aránya (negyedéves arányainak átlaga) 3.22 % volt. Ugyanez az adat 2003-ban 3.525 % volt. A teljes munkaidős alkalmazottakra ily módon kapott becsléseket – 1995: 2.961.500 fő és 2003: 3.293.600 fő – a bértarifa-felvételek cella-megoszlásai alapján szétosztottuk; majd a – álláshelyben, illetve főben mért – becsült cellagyakoriságok 2003. és 1995. évi értékeit rendre kivontuk egymásból. A becsült eredményeket ezer főre kerekítve adjuk meg.

Az 1995., illetve 2003. évi bértarifa- és munkaerő-felvételek adataiból összeállított táblázat segítségével arra keressük a választ, hogy a diplomások foglalkoztatása szempontjából releváns foglalkozási csoportokat elkülönítve, milyen jellegzetes átrendeződéseket figyelhetünk meg a magyarországi munkaerőpiacon. A táblázat információi segítenek eligazodni az eddigi fejezetekben megismert részleges összefüggések között. Vegyük sorra ezeket az összefüggéseket.

4. 1. A TRANSZFORMÁCIÓS SOKK LEZÁRULÁSA (1995 ÓTA) A HAZAI MUNKAERŐPIACON ÚJONNAN KELETKEZŐ TELJES MUNKAI DŐS FOGLALKOZTATOTTI ÁLLÁSOK CSAK NEM 50 SZÁZALÉKA¹⁷ DIPLOMÁS FOGLALKOZÁSOK-BAN KELETKEZETT.

Az állások egy (kisebb) része a gazdasági növekedést előidéző versenyszféra tipikus foglalkozásaiban – a klasszifikációnk szerinti „fiatalodó diplomás” (mérnöki, számítástechnikai, egyéb műszaki, gazdasági, pénzügyi, jogi, magasan képzett ügyintézői) foglalkozásokban jött létre. Az új diplomás állások egy másik (nagyobb része) a költségvetési szféra által dominált, előregedő, illetve stabil korösszetételű diplomás foglalkozásokban keletkezett. A fiatal diplomások beáramlása ezekben a foglalkozásokban viszonylag mérsékelt volt. Az utóbbi terület növekedését jellemzően az oktatási szféra bővülése diktálta. E két utóbbi foglalkozási csoportban az álláshely-bővülés (115 ezer

¹⁷ A 333 ezer új álláshelyből 159 ezer (48 %).

állás) kétharmadát (79 ezer állást) valamilyen tanári (illetve kulturális)¹⁸ foglalkozás bővülése hozta magával. A oktatási expanzió nemcsak a munkakínálatot befolyásolja (nemcsak „termeli” a diplomásokat), de maga is erőteljesen hozzájárul a diplomások iránti kereslet növekedéséhez (egyszersmind „fogyasztja” is a diplomásokat). Az oktatási szektor a bemeneti és kimeneti oldalon egyszerre tudásintenzív iparág.

4. 2. A DIPLOMÁSOK SZÁMÁNAK GYORS EMELKEDÉSE MIÉRT NEM VEZETETT A DIPLOMÁSOK KÖRÉBEN NÖVEKVŐ MUNKANÉLKÜLISÉGHEZ?

Noha a diplomás *foglalkozásokban* igen sok (mintegy 160 ezer) új álláshely jött létre, a diplomások számára azonban ennél jóval több új álláslehetőség keletkezett. Mivel a foglalkozási szerkezet átrendeződése a *foglalkozások képzettségigényének emelkedése (skill upgrading) mellett* ment végbe, a diplomával *rendelkezők* iránti kereslet új álláshelyekben mérhető növekedése abban is megmutatkozott, hogy a diplomás foglalkozások egyre inkább feltöltődtek diplomás emberekkel, illetve hogy a ügyviteli-irodai foglalkozások álláshelyeinek egy részére fokozatosan benyomultak a diplomások. Az időszak egészében ez a diplomások számára 227 ezer új állást jelentett. A foglalkozások képzettségigényének növekedése a foglalkozási hierarchia felső szegmensében egyszersmind azt jelentette, hogy nagyszámú érettségizett szorult ki a diplomás (és minden bizonnyal) az ügyviteli foglalkozásokból is. Az ügyviteli-irodai álláshelyek száma stagnált, viszont igen jelentős belső átrendeződést ment bennük végbe. Az a 34 ezer diplomás, aki új alkalmazást nyert 1995 óta ezekben a foglalkozásokban, minden valószínűség szerint zömében érettségizetteket szorított ki korábbi állásaiból¹⁹; az érettségizettek pedig érettségénél alacsonyabb iskolai végzettségűek elől vették el a munkát. Az érettségizettek számára nyitva álló álláshelyek száma ezért összességében nem csökkent. Az ügyviteli foglalkozások képzettségtartalmának (átlagos iskolázottságának) növekedése azért következett be, mert a diplomások aránya e foglalkozási csoporton belül 6 százalékkal nőtt, az érettségénél alacsonyabb végzettségűek aránya pedig 8 százalékkal csökkent.

¹⁸ Általános iskolai tanár (19), intézeti oktató, nevelő (20), középiskolai tanár (18), kulturális, felsőoktatási dolgozó (23). Zárójelben a 6. táblázatban szereplő összevont foglalkozás-kódok.

¹⁹ Erre utaló jel az, hogy az ügyviteli-irodai foglalkozásokban az időszak egészében – ha enyhén is, de világosan – csökken az érettségizettek relatív bére, miközben a 30 évesnél idősebb diplomások relatív bérszintje emelkedik.

4. 3. AZ ÉRETTSÉGIZETTEK KISZORULÁSA A DIPLOMÁS FOGLALKOZÁSOKBÓL MIÉRT NEM VEZETETT AZ ÉRETTSÉGIZETTEK KÖRÉBEN NÖVEKVŐ MUNKANÉLKÜLISÉGHEZ?

A kérdésre a 8. táblázat utolsó sora adja meg a választ. A diplomás foglalkozásokból kiszorult érettségizettek a foglalkozási hierarchia egyéb foglalkozásaiban találtak állást maguknak. Azzal a 47 ezer állással, melyet a a diplomás foglalkozásokban elveszítettek, 125 ezer újonnan megszerzett állás áll szemben, melyet az alacsonyabb iskolai végzettségű dolgozók elől hódítottak el. A foglalkozások képzettségigényének növekedése a foglalkozási hierarchia *egészére* kiható tendencia.

4. 4. VAN-E VALAMILYEN A PRIORI MEGADHATÓ, „TERMÉSZETES” HATÁRA ANNAK, HÁNY DIPLOMÁST KÉPES A GAZDASÁG HATÉKONYAN FOGLALKOZTANI?

Egy bővülő és foglalkozási szerkezetét tekintve átalakuló gazdaság munkaerőpiacán mindig csak utólag – a mennyiségi és árjelzések alapján – lehet megmondani, hogy mennyi az „elég”. Ha a kínálat bővülésével párhuzamosan a diplomások foglalkoztatási esélyei nem romlanak²⁰ (ez tény), akkor a rendszer szereplőit az árjelzés – a relatív bérek alakulása – tájékoztatja arról, hogy a kereslet hogyan alakul. A 11. ábra sematikus grafikonjai segítségével rekonstruálhatjuk azt, ami a versenyszféra jellegzetesen diplomásokat foglalkoztató állásaiban – a fiatalodó diplomás és az ügyviteli csoportban – minden valószínűség szerint megtörtént.

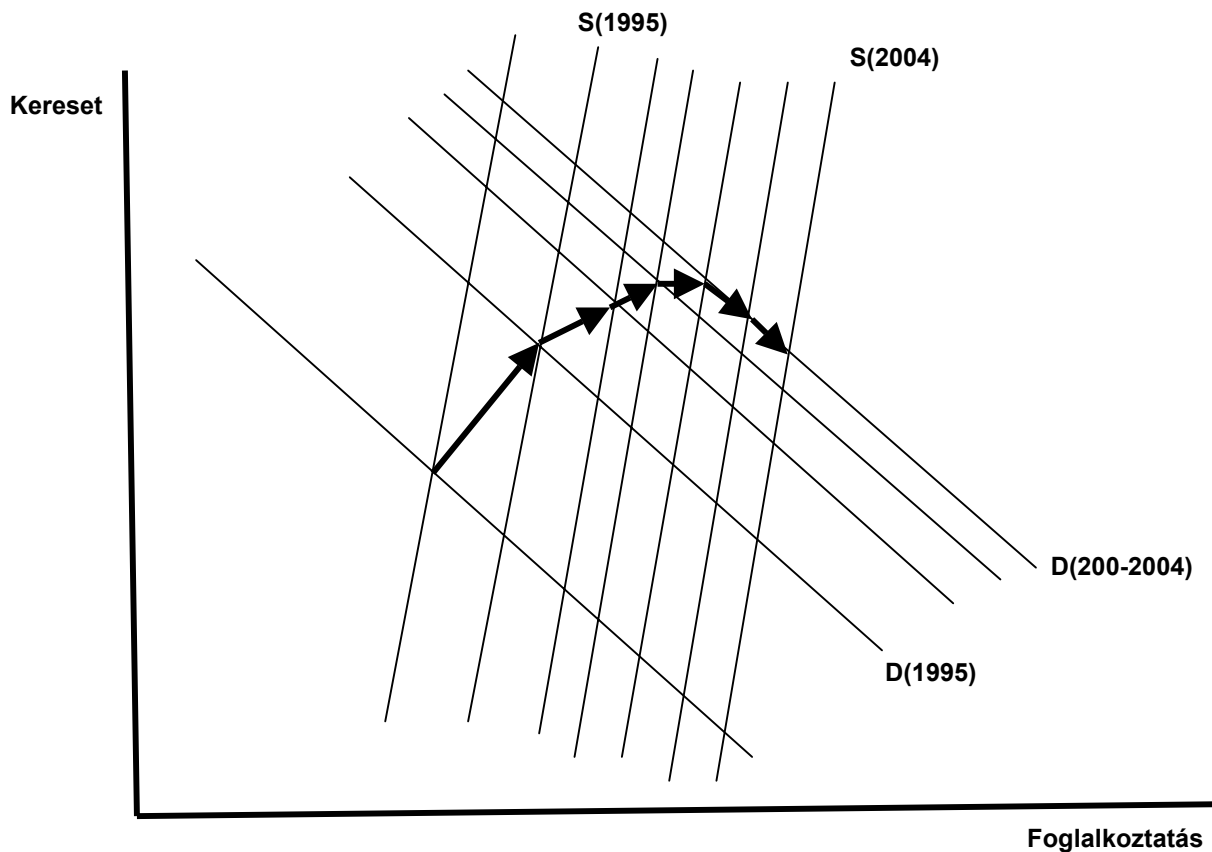
Mint korábban láthattuk, a szóban forgó foglalkozásokban a kínálat (és a foglalkoztatotti létszám) jelentős növekedését egészen 2000-ig a relatív bérhozamok bámulatos emelkedése kísérte. Ez nem történhetett más módon, minthogy a kereslet növekedése még a gyors kínálatnövekedés mértékét is meghaladta. Ezek a pozitív árjelzések – a növekvő hozamok – csábították a fiatalokat a szóban forgó pályákra. A 11. ábrán ezt úgy jelenítjük meg, hogy a diplomások irránti kereslet növekedése 2000-ig meghaladja a kínálat növekedését. Amint azonban a kereslet emelkedése megáll, a kínálat viszont tovább bővül, a hozamok csökkenni kezdenek. Ez azonban *nem feltétlenül jelenti azt*, hogy a frissen diplomázott fiatalok foglalkoztatási esélyei is

²⁰ Mennyiségi jelzés.

romlanak. Amíg továbbra is igaz, hogy diplomával betölthető állások jobb kereseti és egyéb munkafeltételeket nyújtanak, mint az alacsonyabb iskolázottsággal betölthető alternatív álláslehetőségek, a diplomás létszám növekedése tovább folytatódik: a mennyiségi növekedés a stabilizálódott *keresleti görbe mentén* folytatódik. E létszámbővülésnek két körülmény szabhat határt: (i) ha a diploma hozamának csökkenése eléri azt a határt, amely a felsőoktatás szolgáltatásai iránti kereslet csökkenését eredményezi, (ii) ha a munkaadó részéről az alkalmazott termelési tényezők (köztük: a heterogén képzettség-igényű munkafajták) helyettesítési és komplementaritási viszonyai, vagy a termelés bővülésének korlátai állítják meg – akár csökkenő relatív bérek mellett is – további diplomások alkalmazását. Egy piacgazdaságban ezek a jelzések tájékoztatják a rendszer szereplőit arról, ha korábbiakban követett viselkedésüket meg kell változtatniuk.

11. ábra

A fiatalodó diplomás és az ügyviteli-irodai foglalkozásokban alkalmazott fiatal diplomások iránti kereslet és kínálat változását bemutató sematikus ábra

HIVATKOZÁSOK

Andren, D., J. Earle és D. Sapatoru [2004]: The Effects of Systemic Reforms on the Return to Schooling: Evidence from Romania 1970-2000, August, ACCESSLAB European 5th Framework Program, WIFO Institut, Vienna, www.wifo.ac.at

Brunello, G., S. Comi és C. Lucifora [2000]: The College Wage Gap in 10 European Countries: Evidence from Two Cohorts, IZA Discussion Paper No 228, Bonn

Carbonaro, W. [2002]: Cross-national Differences in the Skills-Earnings Relationship: The role of Skill Demands and Labor Market Institutions, Department of Sociology, University of Notre Dam, November, mimeo, Notre Dam IN

Danny, K., Colm, H. és V. O'Sullivan [2004]: Education, Earnings and Skills: A Multi-Country Comparison, The Institute for Fiscal Studies, WP04/08, Dublin

Ehrenberg, R. G. és R. S. Smith [2003]: Korszerű munkagazdaságtan. Panem, Budapest.

Freeman, R. [1976]: The Overeducated American, New York, Academic Press

Galasi P. [2004a]: Valóban leértékelődtek a felsőfokú diplomák?, Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek 2004/3

Galasi P. [2004b]: Túlképzés, alulképzés és bérhozam a magyar munkaerőpiacon 1994-2002, Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek 2004/4

Jurajda, S. [2003]: Czech Returns to Schooling: Does the Short Supply of Education Bite?, CERGE-EI, July 8, mimeo, Prague

Kertesi G. és Köllő J. [1997]: Reálbérek és kereseti egyenlőtlenségek, 1986-96, Közgazdasági Szemle, 7-8.

Kertesi, G. és J. Köllő [2003]: Economic transformation and the return to human capital, in: The economics of skills obsolescence, *Research in Labour Economics*, Vol. 20, eds: J. Van Loo and K. Mayhew,

- Kézdi G. [2004]: Az oktatás hozamának változása, in: Oktatás és munkaerőpiac, szerk. Varga J., Munkaerőpiaci Tükör 2004, MTA KTI és OFA, Budapest
- Kézdi G. és Köllő J. [2000]: Életkor szerinti kereseti arányok a rendszerváltás előtt és után, in: Király J., Simonovits A. és Száz J. (szerk.): Racionalitás és méltányosság, Közgazdasági Szemle Alapítvány
- Köllő, J. (2001): The patterns of non-employment in Hungary's least developed regions. Budapest Working Papers on the Labour Market 2001/1
- Kőrösi, G. [1998]: Labour demand during transition in Hungary (Econometric analysis of Hungarian firms 1986-1995), Budapest Working Papers on the Labour Market, 1999/5, Institute of Economics - Budapest University of Economics, Budapest
- Kőrösi, G. [2000]: A vállalatok munkaerőkereslete, Budapest Working Papers on the Labour Market, 2000/?, Institute of Economics - Budapest University of Economics, Budapest
- Kőrösi, G. [2002]: Labour adjustment and efficiency in Hungary, Budapest Working Papers on the Labour Market, 2002/4, Institute of Economics - Budapest University of Economics, Budapest
- Micklewright, J. és Gy. Nagy (1999): The informational value of job search data and the dynamics of search behaviour – Evidence from Hungary. Budapest Working papers on the Labour Market. 1999/1
- OECD [2002]: Literacy in the Information Age, Statistics Canada
- Polónyi I. és Tímár J. [2002]: Tudásgyár vagy papírgyár?, Új Mandátum Kiadó, Budapest
- Róbert P. [2002]: Átmenet az iskolából a munkaerőpiacra 1960 és 2000 között. Társadalmi Riport 2002, Társadalmi Riport.
- Svejnar, J. [1999]: Labor Markets in the Transitional Central and East European Countries, in: Orley Ashenfelter and David Card (eds.): Handbook of Labor Economics, Elsevier Science B.V., 2810-2857
- Varga, J. [1997]: On tuition fees and student loans in higher education in Hungary, *Acta Oeconomica*, 1

FÜGGELÉK

1. táblázat

Foglalkoztatási arány, korcsoportok, diplomás férfiak

Korcso- port	1992	1993	1994	1995	1996	1997
21-23	69,1	65,7	36,4	44,1	66,8	76,8
24-26	81,0	79,6	78,1	76,0	79,1	84,9
27-29	87,4	88,2	89,1	85,4	86,6	87,1
30-32	89,7	90,3	87,5	81,1	88,7	93,5
33-35	87,3	89,8	92,5	85,7	87,3	92,7
36-38	91,8	88,1	84,7	87,8	90,6	90,9
39-41	89,8	89,5	88,9	91,5	90,9	93,0
42-44	91,0	89,1	88,3	90,2	90,9	89,4
45-47	88,6	87,4	82,4	86,0	87,7	91,5
48-50	85,5	84,5	83,9	84,3	86,6	90,1
51-53	81,4	82,7	82,9	87,2	82,4	85,2
54-56	75,3	75,2	73,1	80,6	72,8	75,3
57-59	63,9	68,2	64,0	59,9	61,6	59,3
60-62	34,0	34,5	35,0	25,4	27,6	34,5
63-65	24,4	22,5	20,1	25,3	14,0	17,7
66-68	19,4	22,5	23,8	20,7	15,0	9,4
69-71	15,4	11,8	15,4	12,4	10,0	9,5
72-74	20,6	16,4	22,4	19,0	15,4	7,2

Korcso- port	1998	1999	2000	2001	2002	2003
21-23	64,3	73,4	69,5	73,2	68,5	57,8
24-26	80,9	81,1	85,1	85,1	82,5	77,4
27-29	89,3	93,3	90,6	93,0	91,9	89,3
30-32	89,2	93,1	91,4	94,0	93,2	89,6
33-35	90,9	90,8	93,2	92,6	91,5	92,2
36-38	92,5	91,9	93,7	92,9	92,2	94,1
39-41	89,6	93,8	94,3	91,7	91,6	94,2
42-44	89,6	91,9	92,8	93,5	92,2	92,6
45-47	90,5	91,1	89,7	88,8	92,1	92,1
48-50	87,1	88,5	89,5	88,0	85,7	87,9
51-53	82,0	83,3	84,4	84,5	81,6	85,7
54-56	77,7	80,8	80,9	76,0	77,1	79,3
57-59	65,4	66,0	70,2	71,6	69,9	71,0
60-62	39,8	39,5	39,7	46,9	41,2	46,5
63-65	27,2	19,2	22,3	20,0	25,9	26,3
66-68	9,8	12,5	13,5	12,1	19,2	17,3
69-71	9,5	12,0	8,8	9,0	8,0	13,0
72-74	7,0	8,8	11,4	8,3	8,0	9,5

Foglalkoztatási arány, korcsoportok, diplomás nők

Korcso- port	1992	1993	1994	1995	1996	1997
21-23	54,1	76,5	71,1	58,4	57,9	69,0
24-26	57,8	61,0	61,1	58,0	59,4	66,3
27-29	58,1	57,0	56,7	50,3	55,0	59,4
30-32	57,5	63,3	63,7	52,5	53,8	52,3
33-35	69,4	69,4	69,7	63,6	70,8	69,4
36-38	75,1	79,3	73,6	78,8	81,9	76,5
39-41	86,6	79,3	82,7	80,1	80,3	77,7
42-44	86,4	88,2	86,8	84,9	82,0	81,6
45-47	86,0	80,8	81,8	87,6	85,7	80,6
48-50	82,7	80,3	80,4	78,7	81,2	85,5
51-53	75,1	77,2	77,4	75,2	73,5	70,1
54-56	56,5	56,5	61,8	62,7	67,2	60,5
57-59	35,8	28,4	22,9	21,6	18,5	31,0
60-62	26,1	18,6	27,8	19,7	23,8	13,9
63-65	21,1	19,5	18,2	24,5	11,7	16,5
66-68	17,6	11,8	15,7	12,3	4,6	9,5
69-71	15,7	14,6	11,9	4,0	5,4	7,6
72-74	1,7	9,4	10,0	18,6	6,7	5,9

Korcso- port	1998	1999	2000	2001	2002	2003
21-23	62,8	71,8	68,8	73,7	64,2	55,4
24-26	64,9	71,3	74,1	74,9	73,9	75,1
27-29	58,8	58,8	66,4	65,6	63,7	66,0
30-32	65,1	63,8	59,1	59,4	62,9	65,4
33-35	70,6	73,1	69,6	65,6	67,9	67,7
36-38	78,4	81,2	82,5	79,3	79,0	78,8
39-41	79,1	82,1	84,6	81,8	81,9	80,7
42-44	84,6	84,4	85,3	83,2	88,0	85,3
45-47	86,9	86,5	84,4	85,6	85,1	85,1
48-50	84,9	86,0	84,6	84,4	82,2	83,2
51-53	79,9	82,1	78,5	80,0	82,7	81,5
54-56	51,8	60,5	65,9	68,5	74,6	72,4
57-59	30,7	29,3	41,3	37,6	39,8	52,1
60-62	23,0	15,6	17,7	24,6	22,7	27,7
63-65	17,4	16,3	15,3	15,9	20,8	21,8
66-68	10,5	7,4	13,6	15,3	11,4	9,8
69-71	7,1	7,0	11,3	7,9	10,7	5,6
72-74	4,7	3,8	8,0	5,1	2,5	6,6

**Fizetett munkát akaró diplomások aránya nem foglalkoztatott
diplomások százalékában, korcsoportok, férfiak**

Korcso- port	1992	1993	1994	1995	1996	1997
21-23	42,5	42,0	32,5	60,4	54,4	12,8
24-26	59,2	36,3	31,0	32,5	47,2	41,7
27-29	35,7	55,4	31,2	39,4	20,7	45,1
30-32	23,3	31,9	49,4	35,9	41,6	35,5
33-35	48,4	43,1	39,4	36,2	62,9	25,7
36-38	28,3	43,8	59,9	44,2	56,9	26,5
39-41	36,2	26,7	40,0	31,8	49,1	23,5
42-44	36,4	55,0	41,3	26,9	36,9	31,8
45-47	39,9	29,7	49,5	26,2	34,4	9,2
48-50	38,1	34,0	28,0	45,3	28,3	16,5
51-53	36,1	31,7	23,0	29,7	28,4	9,5
54-56	11,4	24,9	21,6	16,8	6,3	2,3
57-59	12,8	11,8	6,8	7,3	8,4	19,5
60-62	10,3	5,5	6,2	6,2	4,5	4,0
63-65	4,1	2,8	4,8	2,9	3,8	2,6
66-68	6,0	3,7	5,3	1,8	2,1	0,9
69-71	16,1	1,6	5,9	4,3	0,0	1,2
72-74	7,6	3,7	0,0	0,0	1,0	0,1

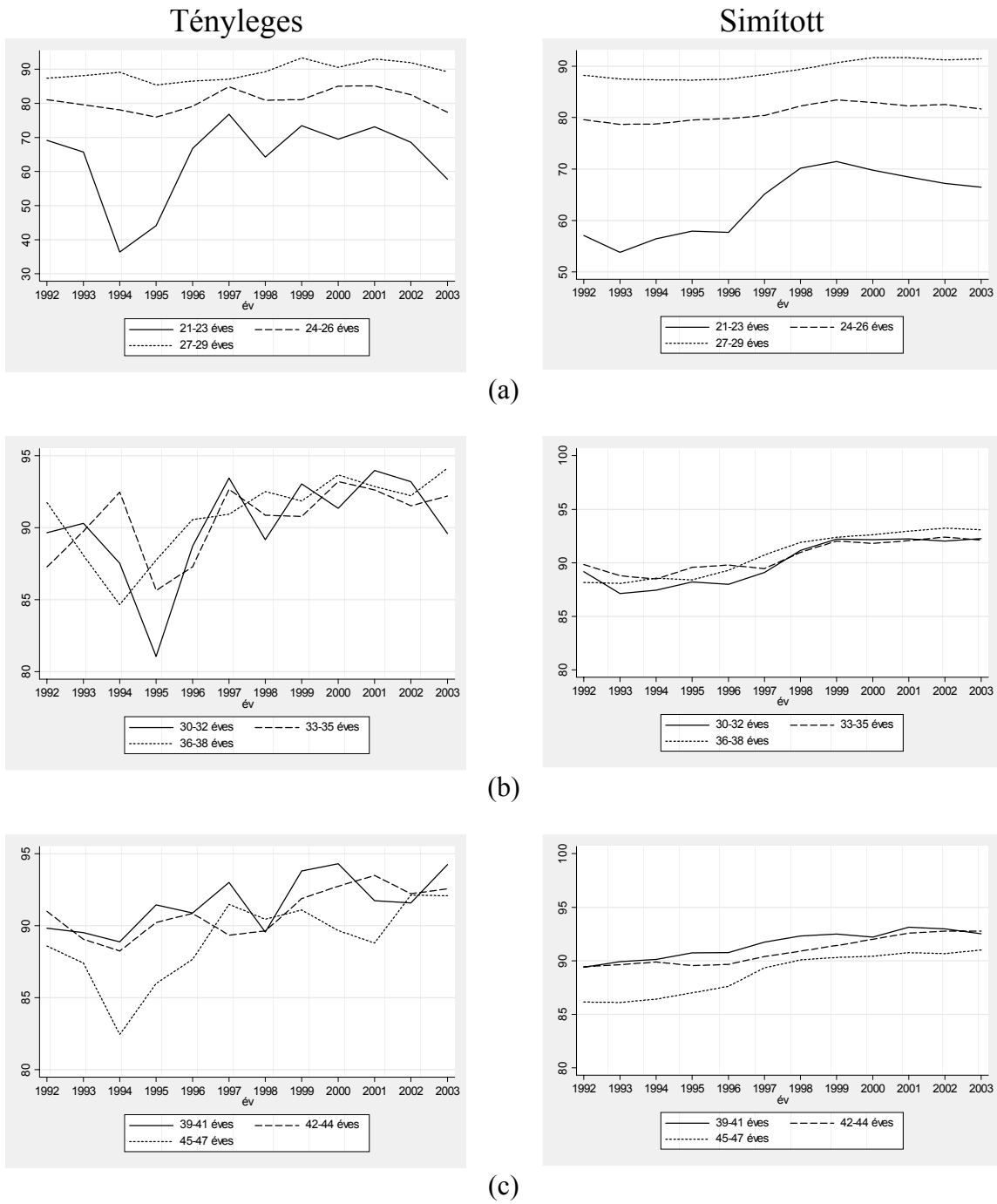
Korcso- port	1998	1999	2000	2001	2002	2003
21-23	24,7	35,9	51,4	38,0	41,7	33,2
24-26	33,7	38,0	37,7	30,1	35,0	28,0
27-29	19,9	25,7	21,6	9,3	35,1	33,5
30-32	39,8	44,3	34,4	19,2	51,9	40,7
33-35	24,7	32,9	34,7	23,3	29,5	41,0
36-38	36,7	27,4	43,8	49,4	29,1	23,3
39-41	41,2	30,6	19,9	25,7	42,2	5,5
42-44	35,6	22,3	35,6	31,4	18,3	30,9
45-47	27,6	41,9	19,4	25,1	25,1	16,3
48-50	31,7	26,7	19,7	21,4	24,4	19,9
51-53	22,6	23,6	21,7	19,2	16,2	15,0
54-56	6,4	12,2	22,9	20,5	13,8	21,8
57-59	8,1	8,7	7,3	4,4	11,8	14,0
60-62	4,9	2,9	4,1	2,1	1,4	8,7
63-65	3,8	3,0	2,1	3,4	2,8	3,3
66-68	4,2	0,9	2,0	3,0	4,5	2,8
69-71	3,1	1,0	0,6	1,0	1,4	1,2
72-74	2,1	1,2	1,6	1,6	1,6	1,9

**Fizetett munkát akaró diplomások aránya nem foglalkoztatott
diplomások százalékában, korcsoportok, nők**

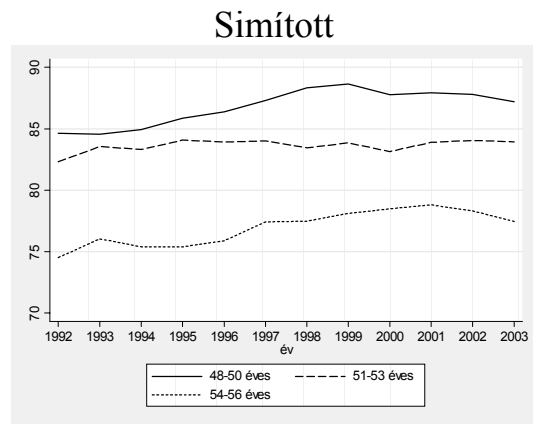
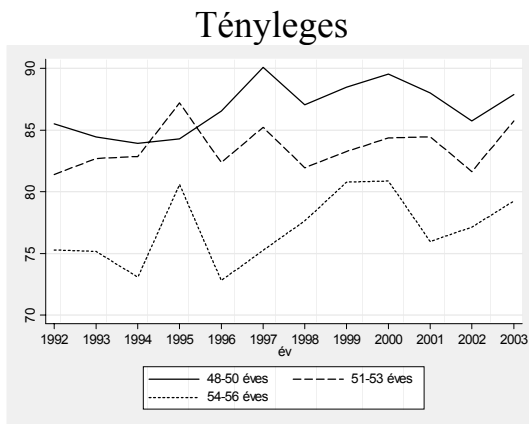
Korcso- port	1992	1993	1994	1995	1996	1997
21-23	25,1	24,5	29,6	52,7	45,6	17,0
24-26	17,0	24,2	21,7	21,0	18,0	23,5
27-29	19,2	13,4	18,7	15,7	15,8	9,3
30-32	23,5	33,2	14,4	16,4	17,2	16,2
33-35	21,5	28,7	27,2	23,5	15,8	21,8
36-38	23,4	22,2	28,2	14,1	9,4	10,7
39-41	13,1	26,4	14,0	31,7	19,8	4,8
42-44	14,0	26,1	6,6	12,4	28,2	16,7
45-47	19,0	19,5	18,3	14,2	15,3	9,6
48-50	27,3	39,2	35,9	33,2	24,1	16,1
51-53	22,9	16,4	17,6	5,6	18,2	10,0
54-56	4,3	15,1	3,5	2,6	10,9	13,2
57-59	10,2	8,4	11,2	9,3	8,6	14,5
60-62	12,5	9,4	4,4	6,1	0,4	1,3
63-65	7,3	10,3	2,5	3,5	1,7	1,1
66-68	6,1	15,3	0,8	1,5	0,0	4,7
69-71	5,2	0,0	3,9	0,0	0,0	0,0
72-74	4,5	1,9	0,0	0,0	0,0	0,0

Korcso- port	1998	1999	2000	2001	2002	2003
21-23	29,1	22,7	33,2	43,2	35,6	37,9
24-26	17,8	20,2	28,3	23,9	23,6	21,4
27-29	8,6	15,1	12,1	13,2	15,4	9,1
30-32	10,7	20,4	14,6	13,1	7,8	8,6
33-35	17,4	21,0	17,6	16,6	18,0	9,0
36-38	13,9	19,8	17,2	4,5	17,2	7,9
39-41	20,4	14,9	23,0	14,2	19,4	8,7
42-44	20,4	29,7	22,2	20,7	19,6	13,1
45-47	17,2	22,6	29,3	19,6	17,5	19,1
48-50	23,7	11,9	20,2	10,9	19,6	22,7
51-53	14,0	10,8	15,9	27,2	25,3	11,2
54-56	4,8	8,3	8,0	6,6	14,7	5,8
57-59	2,9	2,6	3,8	5,1	6,3	7,5
60-62	2,0	4,1	5,1	2,5	0,5	3,0
63-65	2,9	5,2	2,0	1,7	1,2	0,7
66-68	2,6	1,0	0,5	0,8	2,9	6,5
69-71	0,7	0,7	0,6	0,0	1,1	0,0
72-74	1,7	3,5	0,0	0,0	0,0	1,4

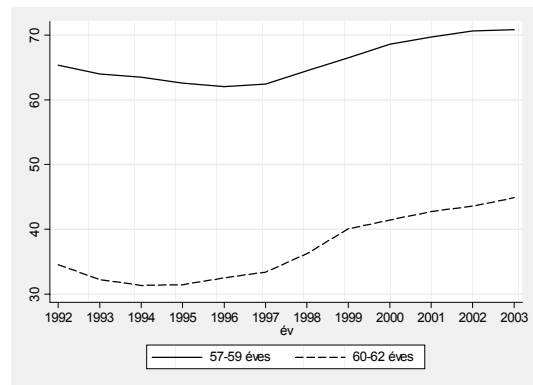
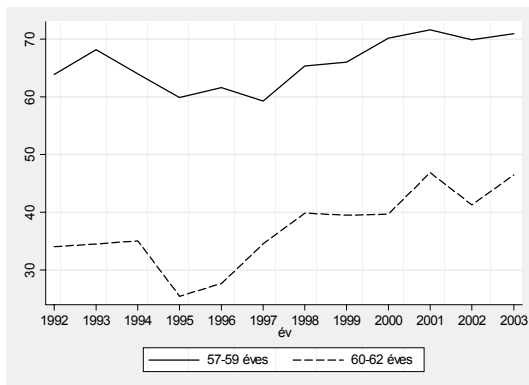
Foglalkoztatási arány, korcsoportok, férfiak

1. ábra folytatása

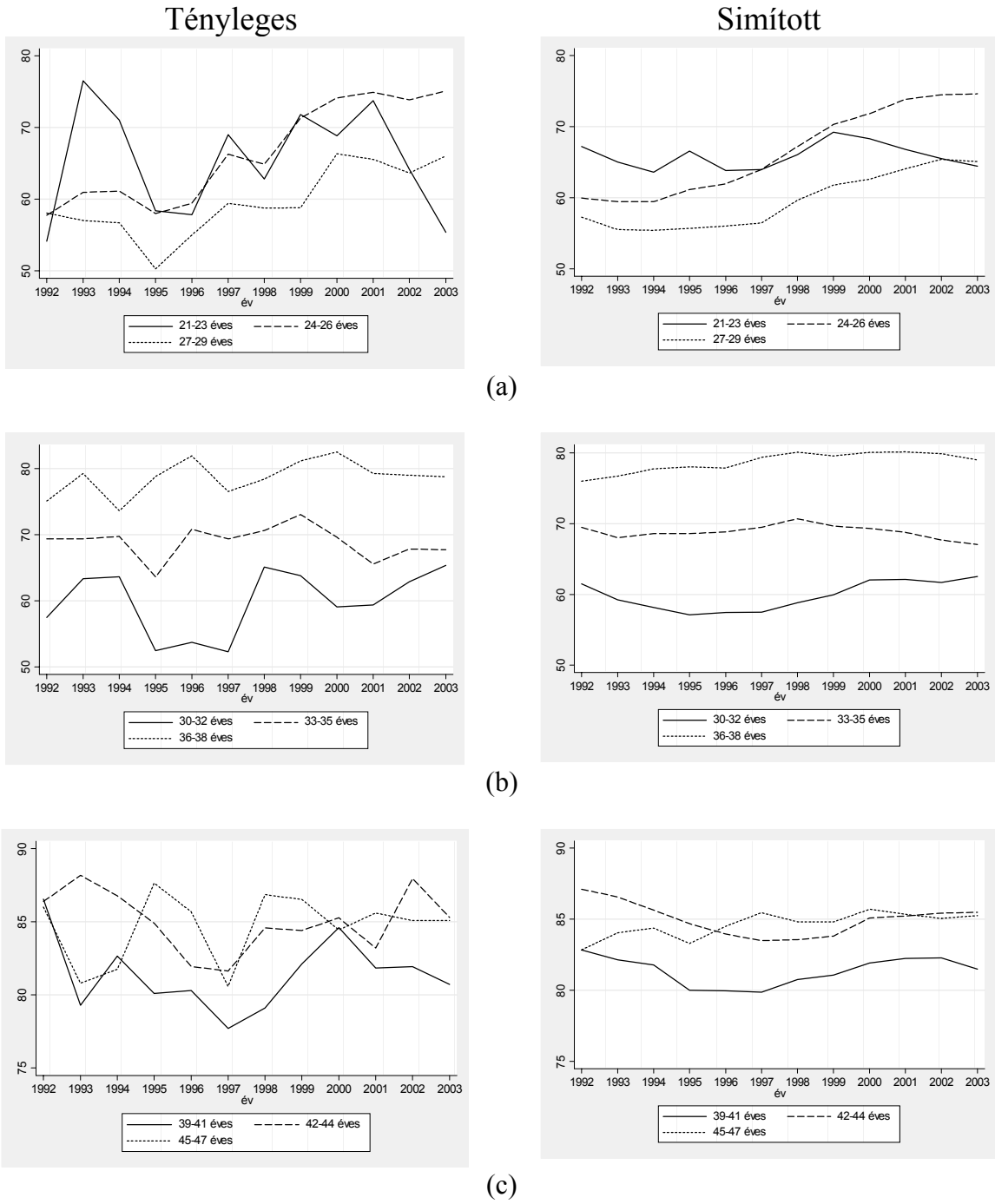
(d)

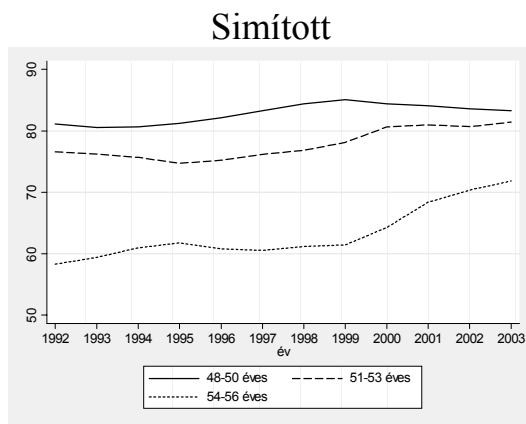
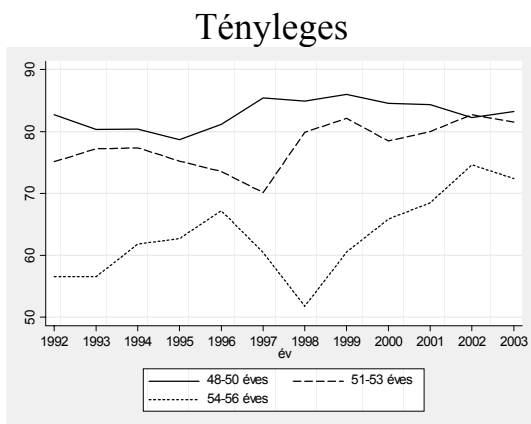
(e)

2. ábra

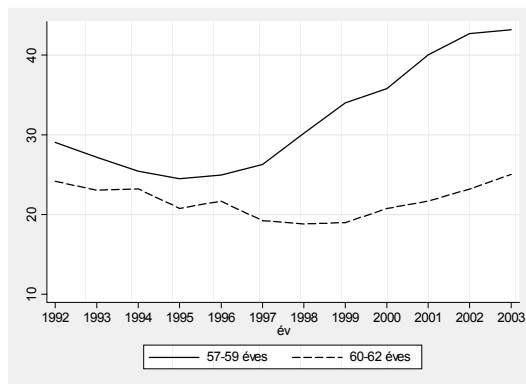
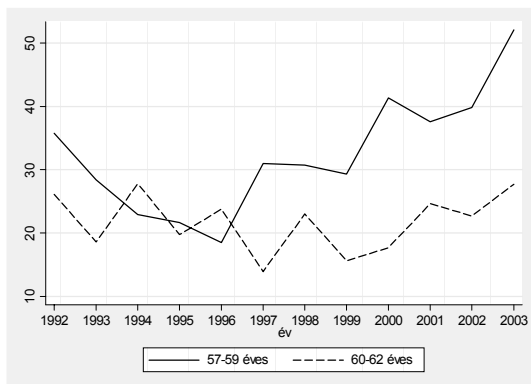
Foglalkoztatási arány, korcsoportok, nők

2. ábra folytatása

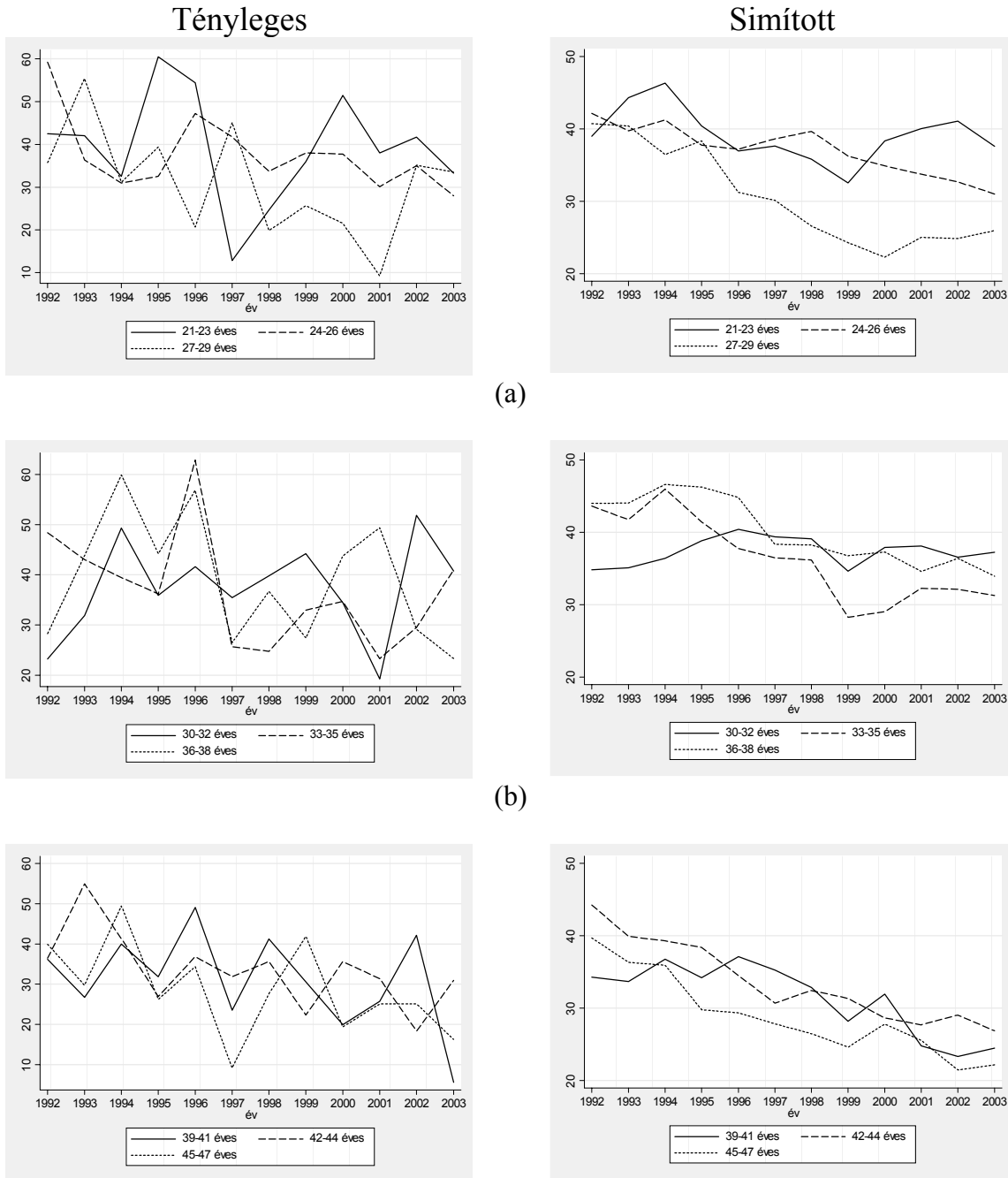
(d)

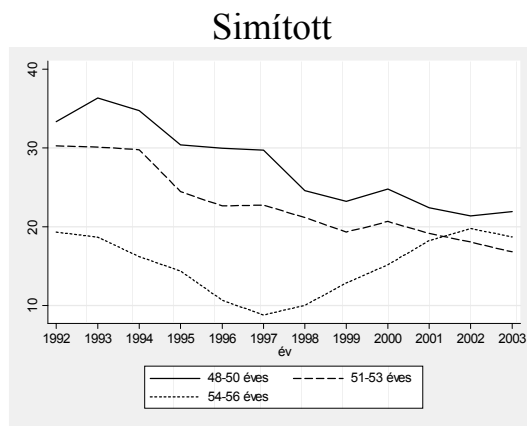
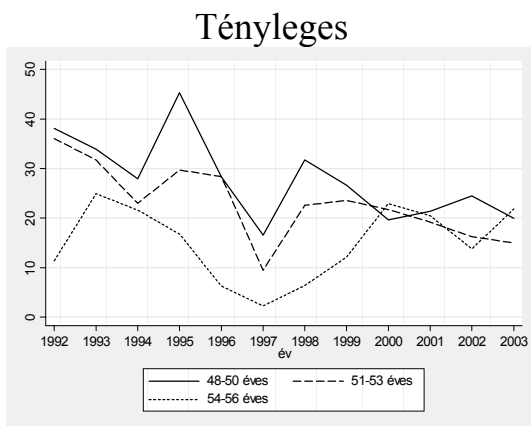
(e)

3. ábra

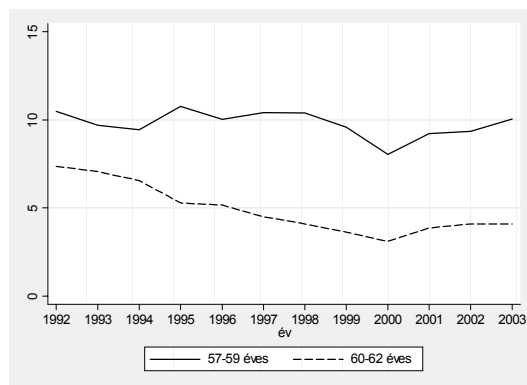
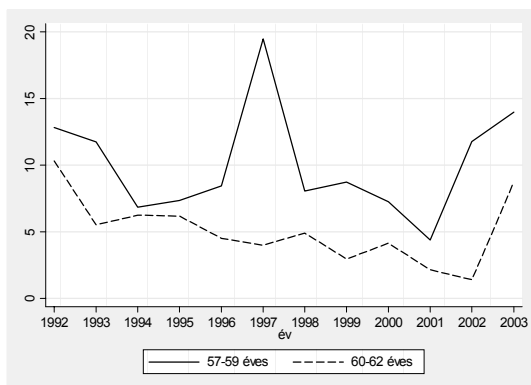
**Fizetett munkát akaró diplomások aránya
nem foglalkoztatott diplomások százalékában, korcsoportok, férfiak**

3. ábra folytatása

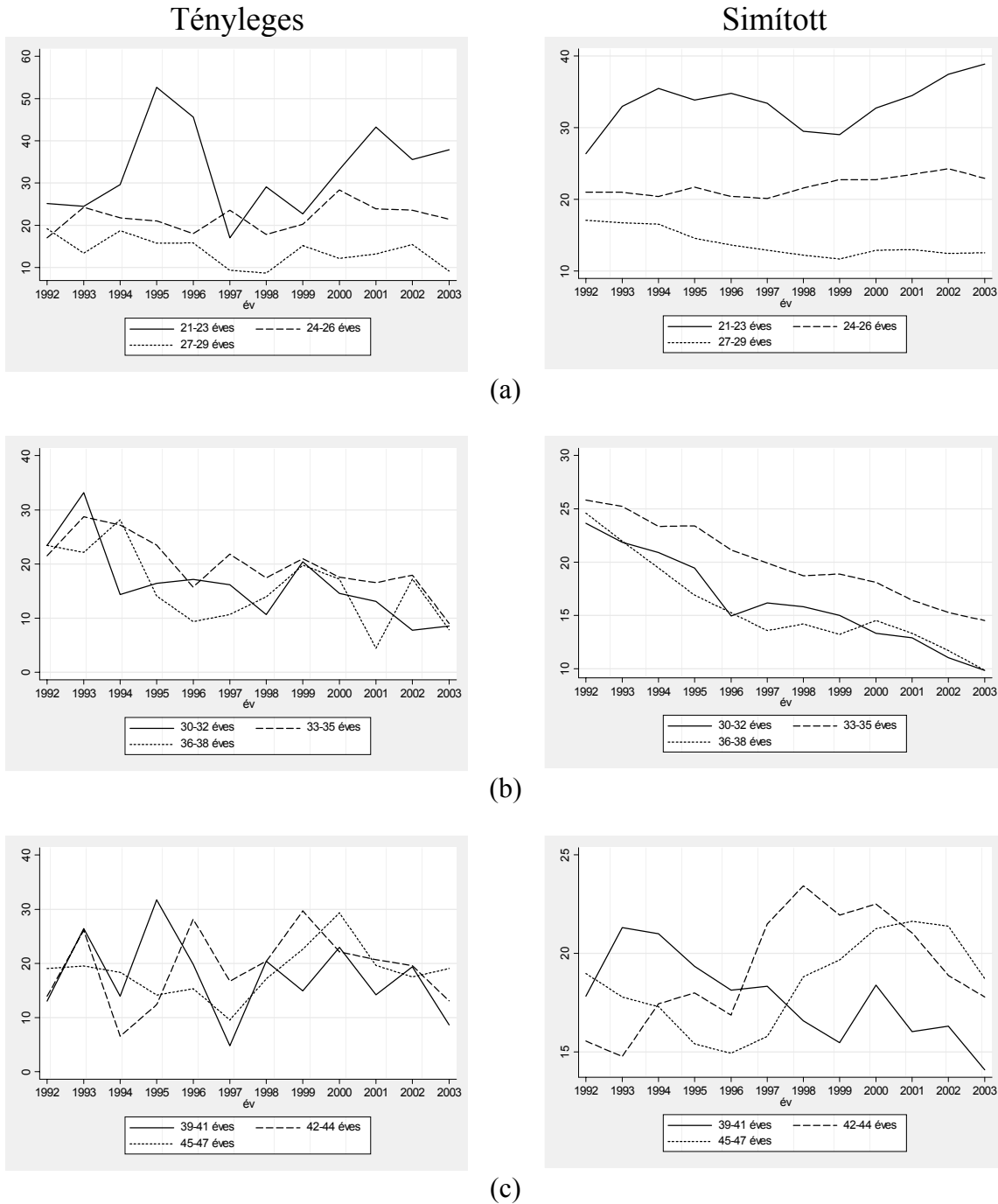
(d)

(e)

4. ábra

Fizetett munkát akaró diplomások aránya nem foglalkoztatott diplomások százalékában, korcsoportok, nők

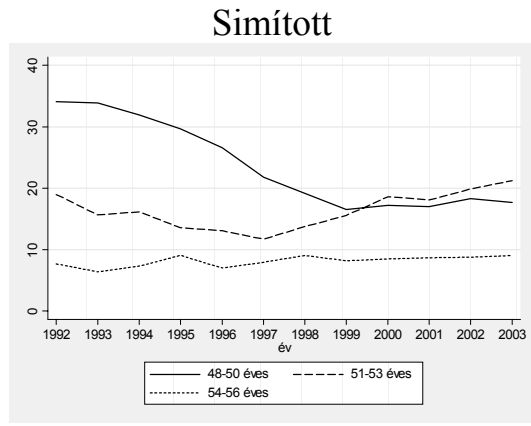
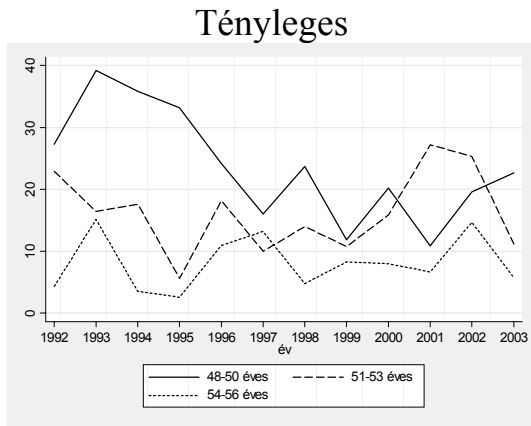

(a)

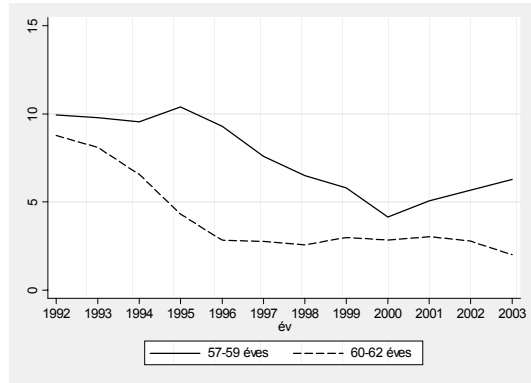
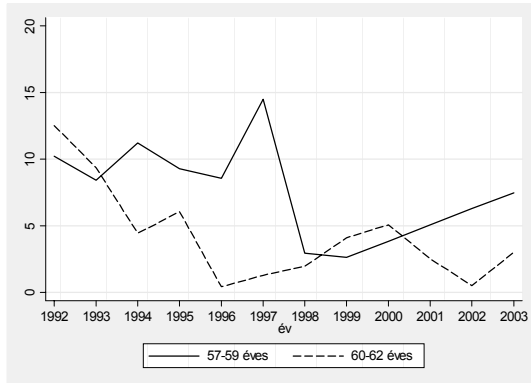
(b)

(c)

4. ábra folytatása

(d)

(e)

A fiatal diplomások bérelőnye (regressziós együtthatók összefoglaló táblázata)

év	1986	1989	1992	1994	1995	1996	1997
22 éves	-22,6	-25,8	-36,8	-40,4	-25,8	-27,3	-20,5
23 éves	-12,6	-15,8	-22,9	-15,2	-15,9	-13,2	-4,2
24 éves	-9,4	-15,7	-15,1	-9,1	-0,4	-6,1	-5,4
25 éves	-10,2	-10,2	-7,9	-4,4	-2,5	-7,8	7,1
26 éves	-5,2	-6,7	-1,8	4,2	5,3	4,7	11,2
27 éves	-3,3	1,8	1,7	12,8	9,4	4,2	19,3
28 éves	0,5	4,5	8,3	13,4	19,2	12,9	22,9
29 éves	7,4	8,3	5,1	12,5	17,1	9,5	20,5
30 éves	9,0	13,0	11,3	17,7	15,2	14,2	28,3
31 éves	13,5	14,7	11,7	11,1	22,2	23,6	24,8
32 éves	18,3	20,3	15,1	24,9	22,3	15,5	24,6
33 éves	19,3	25,9	18,3	30,5	26,6	22,9	33,4
34 éves	24,0	31,8	20,8	31,5	30,4	21,4	30,6
35 éves	26,6	31,9	21,9	27,1	30,2	26,9	32,4
36 éves	28,3	35,5	25,5	32,7	31,3	29,0	36,2
37 éves	31,3	38,3	33,1	28,0	38,3	23,4	35,3
38 éves	30,6	36,5	32,9	37,5	34,3	30,1	31,7
39 éves	33,8	44,6	35,4	39,1	39,3	34,5	33,9
40 éves	38,7	43,7	40,8	38,4	41,2	45,1	38,2
41 éves	38,2	50,0	45,7	40,1	41,3	35,3	40,9
42 éves	39,0	51,5	43,8	42,4	44,0	37,5	44,3
43 éves	40,4	50,8	43,7	43,6	50,5	40,9	45,2
44 éves	42,2	55,1	46,5	45,1	48,8	46,9	45,9
45 éves	43,8	55,3	49,5	41,3	50,0	43,9	52,8
46 éves	42,2	55,6	46,4	47,5	49,7	45,9	54,4
47 éves	46,3	56,2	51,9	48,5	46,7	49,4	52,4
48 éves	43,8	56,0	53,5	44,7	52,4	49,6	51,9
49 éves	46,3	56,2	53,5	43,8	47,3	49,5	59,0
50 éves	45,6	58,0	56,8	51,8	54,2	50,7	56,0
51 éves	48,7	59,4	50,5	54,9	59,8	48,3	57,9
52 éves	46,6	57,2	53,7	53,1	66,5	53,8	54,8
53 éves	47,7	64,3	53,1	52,1	59,8	55,7	61,4
54 éves	46,2	61,6	53,0	55,6	63,3	53,6	67,2
55 éves	51,2	63,8	57,0	50,5	63,3	50,0	63,9
56 éves	43,7	60,7	61,5	59,7	57,5	59,9	56,8
57 éves	45,4	62,4	64,3	59,7	63,0	60,9	60,7
58 éves	45,5	60,4	55,7	58,1	63,2	60,7	69,8
59 éves	45,0	63,4	60,3	75,4	50,6	57,7	60,5
60 éves	49,3	76,7	61,4	65,6	67,1	49,8	69,1

5. táblázat folytatása

év	1986	1989	1992	1994	1995	1996	1997
61 éves	0,6	0,7	0,7	0,8	0,5	0,8	0,7
62 éves	0,4	0,8	0,6	0,9	0,5	0,5	0,8
63 éves	0,6	0,7		0,5	0,8	0,8	0,6
64 éves	0,5	0,9		0,3	0,7	0,7	0,9
65+éves	0,4	0,6		0,5	0,6	0,7	0,6

év	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
22 éves	-27,5	-21,8	-2,1	-4,0	-13,0	-11,6	-12,5
23 éves	-12,8	5,1	-15,2	4,8	-8,2	0,3	-0,9
24 éves	-4,6	9,5	15,3	-12,1	7,5	5,6	9,9
25 éves	2,5	11,9	24,8	24,4	11,3	13,8	17,2
26 éves	12,0	17,3	25,4	30,0	25,4	24,1	27,5
27 éves	15,6	30,3	29,9	36,3	33,9	31,6	32,4
28 éves	29,3	25,1	29,3	34,8	35,6	40,0	38,0
29 éves	25,8	29,8	30,4	37,5	41,7	43,6	44,2
30 éves	26,4	41,7	37,0	33,4	37,5	47,2	46,1
31 éves	22,3	34,9	41,6	40,1	43,9	46,5	48,7
32 éves	26,3	36,2	36,4	37,2	46,0	52,3	45,2
33 éves	26,9	33,6	36,6	36,7	48,1	50,8	52,2
34 éves	29,2	37,8	23,8	40,2	39,3	55,4	51,8
35 éves	32,8	39,2	37,1	22,0	45,0	53,7	55,7
36 éves	32,3	42,5	36,8	36,8	33,0	54,9	55,0
37 éves	36,3	40,1	38,9	35,0	44,5	57,5	55,1
38 éves	34,9	38,3	36,6	40,6	47,1	55,2	57,7
39 éves	34,8	44,9	40,5	36,7	45,3	59,2	58,7
40 éves	38,7	41,8	41,4	37,2	42,6	61,8	61,1
41 éves	39,7	42,0	39,0	40,8	47,8	62,2	59,3
42 éves	43,7	48,1	41,1	40,5	46,9	59,0	59,4
43 éves	42,3	46,2	49,7	40,0	47,4	65,4	62,2
44 éves	40,9	48,3	45,7	44,2	48,6	61,0	62,7
45 éves	45,3	56,7	44,7	44,5	52,3	59,7	63,3
46 éves	46,0	55,5	49,3	41,6	53,4	62,4	60,4
47 éves	48,2	55,6	54,7	51,3	50,2	65,0	66,6
48 éves	56,4	58,6	52,8	52,2	55,5	67,8	66,7
49 éves	49,6	58,3	56,8	54,9	59,3	69,2	69,5
50 éves	53,1	59,2	56,2	54,3	58,7	69,6	70,5
51 éves	55,2	61,2	58,4	54,1	60,9	71,1	68,2
52 éves	54,0	57,8	58,5	51,5	62,7	73,4	69,2
53 éves	59,4	58,9	60,4	55,7	59,6	72,2	77,3
54 éves	57,3	59,0	58,1	57,4	60,7	73,4	72,4

5. táblázat folytatása

év	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
55 éves	66,0	58,0	60,0	56,0	65,5	72,6	73,6
56 éves	70,0	67,4	54,7	58,7	61,2	75,1	74,3
57 éves	68,3	68,0	61,8	53,4	65,2	75,9	77,9
58 éves	63,3	61,9	59,1	60,2	57,1	76,2	74,2
59 éves	63,7	62,1	57,1	59,8	63,5	77,0	72,3
60 éves	59,7	69,4	62,2	58,0	66,0	73,0	69,6
61 éves	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,8	0,7
62 éves	0,7	0,6	0,6	0,6	0,5	0,8	0,7
63 éves	0,7	0,6	0,5	0,4	0,6	0,7	0,9
64 éves	0,7	0,2	0,3	0,3	0,4	0,7	0,6
65+ éves	0,5	0,5	0,3	0,4	0,3	0,7	0,7

A négyjegyű feor kódokból összevont foglalkozások

- 1 "Országos és önkormányzati vezető"
- 2 "Gazdasági felsővezető"
- 3 "Költségvetési intézményvezető"
- 4 "Vezető (ipar, épip, mg)"
- 5 "Vezető (ker, vend, szolg)"
- 6 "Vezető (eü-okt-közig)"
- 7 "Vezető (közg-pü-marketing)"
- 8 "Vezető (műszaki)"
- 9 "Vezető (egyéb részegység)"
- 10 "Termelésirányító (ip, épip)"
- 11 "Termelésirányító (egyéb)"
- 12 "Kisszervezet vezetője"
- 13 "Mérnök"
- 14 "Számtech szakember"
- 15 "Egyéb műszaki"
- 16 "Orvos, szakorvos"
- 17 "Egyéb magasan képzett eü és szoc"
- 18 "Középiskolai tanár"
- 19 "Általános iskolai tanár"
- 20 "Intézeti oktató,nevelő"
- 21 "Egyéb szakképzett oktató"
- 22 "Gazdasági és jogi"
- 23 "Kulturális és felsőoktatási"
- 24 "Egyéb magasan képzett ügyintéző"
- 25 "Technikus, diszpécser, programozó"
- 26 "Műszaki ügyintéző"
- 27 "Eü asszisztens"
- 28 "Oktatási asszisztens"
- 29 "Ügyintéző (ktgv)"
- 30 "Ügyintéző (gagd-pü-kervend)"
- 31 "Ügyintéző (egyéb)"
- 32 "Irodai"
- 33 "Egyéb nem kvalifikált"

Előregedő korösszetételű diplomás foglalkozásokra vonatkozó adatok**(a) Foglalkoztatási arány**

év	érettségivel nem rendel- kező	érettségizett	diplomás, 35 éves, vagy fiatalabb	diplomás, 35 évnél idősebb
1995	51,8	48,7	60,3	74,9
1996	66,0	54,6	61,5	76,5
1997	40,5	57,7	58,8	74,6
1998	69,8	47,8	63,6	71,0
1999	39,6	54,3	65,1	76,0
2000	42,6	52,1	65,3	74,8
2001	45,1	53,2	68,1	74,4
2002	63,5	59,8	69,3	74,0
2003	75,1	51,4	72,9	77,2

(b) Munkanélküliségi arány

év	érettségivel nem rendel- kező	érettségizett	diplomás, 35 éves, vagy fiatalabb	diplomás, 35 évnél idősebb
1995	24,5	10,1	2,5	0,6
1996	1,9	7,3	4,0	0,9
1997	0,0	3,1	2,4	1,0
1998	0,0	2,5	1,8	0,9
1999	27,0	0,4	0,8	0,6
2000	0,0	1,1	1,0	0,5
2001	0,0	5,4	0,8	0,3
2002	0,0	2,5	2,4	0,9
2003	0,0	3,2	1,5	0,4

(c) Fizetett munkát akaró munkavállalók a nem foglalkoztatottak arányában

év	érettségivel nem rendel- kező	érettségizett	diplomás, 35 éves, vagy fiatalabb	diplomás, 35 évnél idősebb
1995	66,3	19,2	8,7	3,5
1996	6,3	18,8	11,5	5,5
1997	0,0	8,2	7,9	7,9
1998	0,0	4,8	6,6	5,2
1999	21,1	1,1	3,1	4,1
2000	0,0	2,5	3,6	2,9
2001	0,0	12,7	3,0	2,2
2002	0,0	8,1	12,8	5,1
2003	0,0	7,8	7,8	4,0

Stabil korösszetételű diplomás foglalkozásokra vonatkozó adatok**(a) Foglalkoztatási arány**

év	érettségivel nem rendel- kező	érettségizett	diplomás, 35 éves, vagy fiatalabb	diplomás, 35 évnél idősebb
1995	66,7	74,0	75,0	80,2
1996	60,9	71,9	76,1	79,2
1997	75,3	70,2	78,2	76,3
1998	63,4	70,6	79,7	74,4
1999	66,2	71,3	78,9	76,1
2000	75,2	73,2	81,1	75,4
2001	72,0	76,6	79,8	77,4
2002	71,1	74,4	79,3	78,7
2003	69,8	72,9	77,4	79,7

(b) Munkanélküliségi arány

év	érettségivel nem rendel- kező	érettségizett	diplomás, 35 éves, vagy fiatalabb	diplomás, 35 évnél idősebb
1995	9,4	3,7	3,1	1,2
1996	5,9	3,7	0,4	1,5
1997	4,8	2,8	3,0	0,8
1998	4,3	3,3	1,1	1,1
1999	3,6	3,4	1,5	1,1
2000	2,7	4,0	0,1	0,2
2001	1,2	2,8	1,2	0,6
2002	4,1	2,0	2,5	0,8
2003	3,3	1,9	1,5	0,4

(c) Fizetett munkát akaró munkavállalók a nem foglalkoztatottak arányában

év	érettségivel nem rendel- kező	érettségizett	diplomás, 35 éves, vagy fiatalabb	diplomás, 35 évnél idősebb
1995	41,3	22,3	18,6	11,4
1996	18,9	19,5	3,1	12,3
1997	31,3	13,3	23,8	5,4
1998	15,6	16,3	11,0	6,9
1999	13,6	17,6	10,9	7,7
2000	16,7	22,8	1,4	1,5
2001	6,6	18,7	10,6	4,9
2002	20,9	12,6	22,0	7,0
2003	16,0	10,5	11,6	2,8

Fiatalodó korösszetételű diplomás foglalkozásokra vonatkozó adatok**(a) Foglalkoztatási arány**

év	érettségivel nem rendel- kező	érettségizett	diplomás, 35 éves, vagy fiatalabb	diplomás, 35 évnél idősebb
1995	72,0	76,9	80,0	83,4
1996	78,7	76,6	80,2	83,4
1997	71,0	76,7	87,7	78,3
1998	78,1	75,4	88,0	80,7
1999	77,9	76,4	88,1	81,5
2000	76,3	78,9	89,1	83,3
2001	77,4	80,0	86,2	83,5
2002	80,6	78,5	86,5	83,3
2003	82,9	80,7	85,8	82,1

(b) Munkanélküliségi arány

év	érettségivel nem rendel- kező	érettségizett	diplomás, 35 éves, vagy fiatalabb	diplomás, 35 évnél idősebb
1995	10,1	3,3	1,8	2,3
1996	2,9	3,4	2,2	2,2
1997	5,3	2,0	0,8	1,7
1998	0,6	3,6	0,9	1,5
1999	3,6	3,0	0,7	1,1
2000	3,0	1,8	0,8	1,1
2001	4,0	2,3	0,4	1,0
2002	3,7	1,7	1,0	0,8
2003	2,4	1,5	0,9	0,9

(c) Fizetett munkát akaró munkavállalók a nem foglalkoztatottak arányában

év	érettségivel nem rendel- kező	érettségizett	diplomás, 35 éves, vagy fiatalabb	diplomás, 35 év- nél idősebb
1995	57,4	23,6	14,8	24,6
1996	22,3	23,3	18,7	23,8
1997	27,7	13,9	13,2	12,1
1998	4,3	22,8	13,0	13,1
1999	26,8	20,1	11,0	9,2
2000	20,3	13,8	14,1	11,1
2001	29,2	20,0	5,7	10,5
2002	32,0	12,9	13,7	8,5
2003	24,7	13,4	10,1	8,7

Ügymintézı jelegü foglalkozásokra vonatkozó adatok**(a) Foglalkoztatási arány**

év	érettségivel nem rendel- kező	érettségizett	diplomás, 35 éves, vagy fiatalabb	diplomás, 35 évnél idő- sebb
1995	59,9	69,3	73,9	78,7
1996	59,4	68,5	80,2	77,1
1997	53,6	66,4	81,0	74,6
1998	54,6	68,9	84,4	77,5
1999	55,0	70,4	87,5	78,2
2000	60,6	73,4	84,5	79,7
2001	65,0	74,2	86,6	81,7
2002	66,9	74,6	86,2	80,6
2003	64,4	74,7	83,4	80,3

(b) Munkanélküliségi arány

év	érettségivel nem rendel- kező	érettségizett	diplomás, 35 éves, vagy fiatalabb	diplomás, 35 évnél idő- sebb
1995	9,9	6,9	6,4	4,5
1996	9,9	6,9	4,4	4,1
1997	8,2	4,8	2,3	2,8
1998	10,3	4,8	0,9	3,1
1999	8,3	4,4	0,9	1,4
2000	5,6	3,4	3,9	2,5
2001	4,6	2,8	2,1	2,8
2002	5,2	3,0	2,2	1,9
2003	6,1	2,8	2,3	2,3

(c) Fizetett munkát akaró munkavállalók a nem foglalkoztatottak arányában

év	érettségivel nem rendel- kező	érettségizett	diplomás, 35 éves, vagy fiatalabb	diplomás, 35 évnél idő- sebb
1995	32,8	33,7	40,3	35,4
1996	32,3	32,5	38,1	30,0
1997	20,8	19,9	19,9	16,5
1998	27,7	22,6	10,4	21,6
1999	22,3	21,8	12,9	10,3
2000	18,4	19,6	45,0	20,0
2001	18,1	16,4	27,5	25,3
2002	21,9	17,9	29,0	16,8
2003	23,9	17,3	23,3	18,7

A diplomások relatív keresete, korcsoportok

(a) Előregedő korösszetételű diplomás foglalkozásokra vonatkozó adatok

év	1995	1996	1997	1998	1999
20-25 éves	66,0	59,8	65,0	61,0	63,2
26-30 éves	84,6	76,6	79,9	75,9	78,9
31-35 éves	92,0	84,0	86,2	87,3	88,5
36-40 éves	102,1	94,9	95,7	92,3	95,2
41-45 éves	114,1	102,3	104,2	101,6	104,0
46-50 éves	121,8	108,3	113,4	108,4	113,4
51-55 éves	135,7	122,9	120,7	119,7	122,3
56 év felett	141,7	142,7	137,2	130,2	133,1

	2000	2001	2002	2003	2004
20-25 éves	65,4	63,3	71,8	88,9	83,9
26-30 éves	77,3	74,8	79,1	102,8	98,3
31-35 éves	86,6	84,7	91,9	112,9	107,8
36-40 éves	92,9	91,4	97,9	121,8	118,5
41-45 éves	101,2	99,0	107,2	134,2	128,4
46-50 éves	110,4	105,4	116,0	143,0	136,9
51-55 éves	117,2	112,2	124,4	150,5	144,3
56 év felett	124,6	122,8	127,8	165,5	157,4

(b) Stabil korösszetételű diplomás foglalkozásokra vonatkozó adatok

év	1995	1996	1997	1998	1999
20-25 éves	89,8	72,9	98,2	76,7	83,0
26-30 éves	115,2	108,1	127,6	142,3	124,2
31-35 éves	150,5	135,3	153,4	142,1	160,9
36-40 éves	161,7	139,1	154,6	154,5	172,2
41-45 éves	176,3	163,6	178,5	169,9	187,1
46-50 éves	191,2	180,3	199,2	186,6	199,7
51-55 éves	206,5	178,7	205,7	200,2	208,8
56 év felett	216,3	210,2	224,9	212,9	209,7

év	2000	2001	2002	2003	2004
20-25 éves	84,5	81,0	97,1	91,8	95,1
26-30 éves	127,3	122,8	140,2	122,9	130,1
31-35 éves	167,9	156,5	175,1	153,0	159,3
36-40 éves	170,9	157,1	179,9	171,7	178,9
41-45 éves	171,6	170,7	182,1	189,2	194,7
46-50 éves	190,9	186,0	199,0	202,8	214,1
51-55 éves	197,9	196,4	205,6	221,6	222,7
56 év felett	199,0	194,2	199,8	228,1	229,0

(c) Fiatalodó korösszetételű diplomás foglalkozásokra vonatkozó adatok

év	1995	1996	1997	1998	1999
20-25 éves	124,5	134,8	143,7	135,3	140,0
26-30 éves	178,7	195,6	206,9	202,2	207,4
31-35 éves	197,2	225,8	238,7	232,4	251,8
36-40 éves	212,3	217,4	250,6	245,7	262,6
41-45 éves	228,4	243,4	249,7	244,2	250,2
46-50 éves	229,7	255,4	268,7	251,3	260,4
51-55 éves	267,4	266,8	302,0	278,8	259,3
56 év felett	278,5	268,3	298,1	320,5	290,4

év	2000	2001	2002	2003	2004
20-25 éves	146,9	140,5	132,4	113,8	119,0
26-30 éves	217,1	217,3	204,3	179,2	178,4
31-35 éves	282,0	271,3	274,6	245,4	237,4
36-40 éves	268,1	255,4	258,1	250,5	262,3
41-45 éves	287,4	260,3	270,5	236,0	237,1
46-50 éves	271,8	254,6	252,2	241,9	245,9
51-55 éves	286,5	257,0	259,7	232,8	243,4
56 év felett	295,9	288,4	258,4	245,5	243,1

(d) Ügyintéző jellegű foglalkozásokra vonatkozó adatok

év	1995	1996	1997	1998	1999
20-25 éves	116,7	122,0	103,6	109,5	122,0
26-30 éves	138,7	134,2	149,4	147,3	165,4
31-35 éves	142,8	146,0	158,7	149,3	163,1
36-40 éves	140,0	150,4	139,6	151,0	153,4
41-45 éves	133,0	142,4	144,0	140,6	157,1
46-50 éves	143,6	143,9	154,8	142,7	164,9
51-55 éves	151,2	139,4	167,7	156,9	163,1
56 év felett	154,2	160,2	164,3	159,1	167,4

év	2000	2001	2002	2003	2004
20-25 éves	117,9	118,6	120,1	96,9	102,3
26-30 éves	171,7	159,3	151,4	133,3	137,4
31-35 éves	171,6	171,7	168,6	153,8	158,2
36-40 éves	169,6	167,1	145,9	160,5	158,9
41-45 éves	156,6	150,0	146,6	156,7	157,9
46-50 éves	158,5	149,9	149,7	153,8	156,4
51-55 éves	157,7	157,6	154,0	156,3	164,6
56 év felett	171,2	145,2	146,2	153,1	147,3

Az érettségizettek relatív keresete, korcsoportok

(a) Előregedő korösszetételű diplomás foglalkozásokra vonatkozó adatok

év	1995	1996	1997	1998	1999
20-25 éves	61,9	58,2	56,0	52,0	42,6
26-30 éves	72,9	66,1	71,7	66,1	47,2
31-35 éves	83,2	73,9	76,1	71,1	50,5
36-40 éves	85,6	82,6	81,7	76,6	57,2
41-45 éves	91,6	83,8	89,0	82,6	69,2
46-50 éves	97,4	89,6	96,2	91,0	56,9
51-55 éves	113,4	108,3	109,1	97,4	76,2
56 év felett	130,5	113,7	113,8	88,0	

év	2000	2001	2002	2003	2004
20-25 éves	45,9	44,4	56,9	56,9	58,9
26-30 éves	45,4	54,6	58,3	60,8	53,3
31-35 éves	55,0	53,7	59,1	56,5	92,1
36-40 éves	58,8	62,1	65,1	95,7	69,3
41-45 éves	63,3	66,4	66,6	88,5	72,4
46-50 éves	67,1	61,8	84,6	132,7	77,1
51-55 éves	90,9	68,6	99,4	165,6	86,9
56 év felett	38,4	80,5	100,8	126,2	108,0

(b) Stabil korösszetételű diplomás foglalkozásokra vonatkozó adatok

év	1995	1996	1997	1998	1999
20-25 éves	87,5	143,3	106,3	87,0	76,0
26-30 éves	113,9	108,6	141,7	119,7	193,0
31-35 éves	116,2	112,9	130,1	107,0	144,8
36-40 éves	134,6	132,2	134,7	129,1	126,4
41-45 éves	164,5	153,6	150,6	163,8	155,0
46-50 éves	167,8	168,6	170,5	163,0	170,5
51-55 éves	176,7	180,7	178,5	166,0	181,3
56 év felett	218,6	213,2	265,3	171,3	203,9

év	2000	2001	2002	2003	2004
20-25 éves	72,7	115,0	94,8	96,0	90,6
26-30 éves	165,2	144,5	128,8	132,4	113,9
31-35 éves	125,6	133,5	183,1	139,4	178,3
36-40 éves	132,4	135,5	147,5	147,3	188,7
41-45 éves	148,6	130,4	134,2	139,5	188,6
46-50 éves	169,7	159,5	155,0	165,1	196,7
51-55 éves	174,7	163,9	168,2	165,7	204,7
56 év felett	200,3	191,7	176,1	170,6	201,7

(c) Fiatalodó korösszetételű diplomás foglalkozásokra vonatkozó adatok

év	1995	1996	1997	1998	1999
20-25 éves	133,9	110,7	114,0	94,9	117,9
26-30 éves	130,0	145,0	150,7	153,0	162,7
31-35 éves	153,6	146,8	162,8	148,0	160,8
36-40 éves	160,5	176,9	161,9	149,6	173,0
41-45 éves	170,0	182,8	177,7	161,3	167,7
46-50 éves	187,9	196,9	173,3	166,3	176,5
51-55 éves	204,5	235,2	225,7	209,7	197,4
56 év felett	251,6	282,7	266,4	260,9	264,8

év	2000	2001	2002	2003	2004
20-25 éves	82,1	93,8	93,9	70,0	89,9
26-30 éves	120,0	132,7	126,1	111,2	133,3
31-35 éves	116,7	159,4	125,5	120,2	143,0
36-40 éves	136,0	135,8	127,5	132,6	130,3
41-45 éves	157,1	128,9	124,8	129,5	141,9
46-50 éves	158,7	149,9	139,6	125,4	142,4
51-55 éves	191,9	178,3	171,3	140,9	155,8
56 év felett	209,3	215,1	231,3	180,3	192,6

(d) Ügyintéző jellegű foglalkozásokra vonatkozó adatok

év	1995	1996	1997	1998	1999
20-25 éves	77,3	83,1	81,0	81,2	83,7
26-30 éves	91,3	104,3	101,1	100,3	102,9
31-35 éves	90,0	94,6	97,1	95,1	99,9
36-40 éves	95,7	98,1	98,7	94,7	95,9
41-45 éves	102,2	109,7	106,1	104,6	102,3
46-50 éves	105,9	109,3	112,0	111,8	108,3
51-55 éves	116,7	122,9	126,7	117,3	112,6
56 év felett	128,0	154,7	132,3	133,0	120,9

év	2000	2001	2002	2003	2004
20-25 éves	83,8	83,7	82,2	69,8	75,2
26-30 éves	109,5	106,1	103,0	92,2	97,0
31-35 éves	98,0	101,4	102,7	96,8	96,8
36-40 éves	96,3	97,0	94,6	92,7	94,2
41-45 éves	103,1	100,5	97,1	91,0	94,0
46-50 éves	111,4	104,7	103,9	99,2	99,2
51-55 éves	111,8	110,5	110,7	104,2	107,8
56 év felett	119,0	115,9	115,6	108,0	109,6